

Peer-reviewverslag ‘Ingrediënten van Effectieve Ouderbegeleiding bij Gedragsproblemen van Jonge Kinderen’

Originele manuscript en reviews

25-2-2022	Originele manuscript	pagina 2
27-3-2022	Reactie reviewer 1	pagina 32
13-4-2022	Reactie reviewer 2	pagina 34

Tweede versie

21-6-2022	Cover letter van auteur	pagina 36
21-6-2022	Tweede versie van het manuscript	pagina 43
10-9-2022	Tweede reactie reviewer 1	pagina 76
27-9-2022	Tweede reactie reviewer 2	pagina 77

Publicatie

Acceptatie: 30-09-2022

Online: 28-10-2022

Originele manuscript - 25-2-2022

**Ingrediënten van Effectieve Ouderbegeleiding
bij Gedragsproblemen van Jonge Kinderen**

Dit artikel is een bewerking van een boekhoofdstuk.

Details over het boekhoofdstuk zijn bekend bij de redactie.

Aantal woorden (excl referenties en tabel): 5099

Nederlandstalige samenvatting

Om gedragsproblemen te voorkomen en behandelen wordt ouderbegeleiding geadviseerd. Meer dan 200 randomized controlled trials en tientallen meta-analyses laten zien dat ouderbegeleiding het gedrag van ouders en kinderen succesvol kan veranderen. Maar omdat onderzochte ouderbegeleidingsprogramma's vaak relatief complexe implementatieprocessen en kosten met zich meebrengen, en doorgaans weinig handvatten bieden voor hoe professionals begeleiding kunnen aanpassen aan de behoeften van individuele gezinnen, maken veel professionals gebruik van eigen vormen van ouderbegeleiding. Onderzoek naar kenmerken van effectieve ouderbegeleiding kan een brug slaan tussen empirisch ondersteunde programma's en ouderbegeleiding van hulpverleners en ouders die geen toegang hebben tot deze programma's. Dit artikel geeft een overzicht van de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek.

Trefwoorden: gedragsproblemen; ouderbegeleiding; werkzame elementen.

Engelstalige samenvatting

Parenting support programs are the recommended strategy to prevent and treat children's conduct problems. More than 200 randomized controlled trials and dozens of meta-analyses indicate their ability to successfully improve parenting and child behavior. But because many programs are complex and costly to implement, and provide limited possibilities for evidence-based personalization, most professionals and parents do not have access to these programs. Recent developments to identify the effective components of parenting programs hold promise to fill the gap between effective, but costly empirically supported programs and the need for effective low-cost and easy to implement parenting support. This papers provides an overview of these developments and their main findings.

Keywords: parenting program; conduct problems; effective components; core ingredients.

Bijsluiter voor de praktijk

Dit artikel beschrijft wat we weten over effectieve ingrediënten van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen (peutertijd, kleutertijd en onderbouw basisschool). Tabel 1 geeft de inhoud van dit artikel schematisch weer. Dit artikel kan worden gebruikt door professionals in de praktijk om keuzes in de inhoud en vorm van ouderbegeleiding te onderbouwen.

Ingrediënten van Effectieve Ouderbegeleiding bij Gedragsproblemen van Jonge Kinderen

Gedragsproblemen bij kinderen kenmerken zich door dwars en opstandig gedrag, prikkelbaar en driftig gedrag, anderen opzettelijk ergeren en agressie (American Psychiatric Association, 2013). Gedragsproblemen ondermijnen het welzijn van kinderen en hun relaties met ouders en leeftijdsgenoten (Moffitt & Scott, 2008). Zonder effectieve begeleiding kunnen gedragsproblemen leiden tot verdere verstoringen in de psychologische, sociale en academische ontwikkeling van kinderen (Campbell, Shaw & Gilliom, 2000; Odgers et al., 2008). De afgelopen jaren heb ik samen met collega's [GEMASKEERD VOOR REVIEW] onderzoek gedaan naar welke ingrediënten van ouderbegeleiding bijdragen aan het succesvol terugdringen van gedragsproblemen bij kinderen. Dit artikel biedt een overzicht van onze onderzoekresultaten en de bredere literatuur op dit onderwerp.

Gedragsproblemen bij kinderen komen tot stand door een samenspel van aangeboren kenmerken van kinderen (o.a. temperament en executieve functies) en omgevingsinvloeden (o.a. opvoedgedrag van ouders en buurtveiligheid) (Frick & Morris, 2004; Ingoldsby & Shaw, 2002; Ogilvie et al., 2011; Sulik et al., 2015). Ouders kunnen gedragsproblemen bij kinderen onbedoeld en ongewild versterken door verstoringen in de ouder-kind relatie (bijv. afname van ouderlijke warmte bij langdurig moeilijk gedrag van kinderen), dysfunctionele gedachten (bijv. overschatting van de mate waarin kinderen hun gedrag kunnen controleren, of gebrekkig vertrouwen dat het gedrag van kinderen veranderbaar is) en suboptimale reacties op gedragsproblemen (bijvoorbeeld kinderen met verbaal of fysiek geweld dwingen om te gehoorzamen, of toegeven aan dwingend gedrag van kinderen) (Jones & Prinz, 2005; Smith et al., 2014; Sulik et al., 2015). Dit kan ertoe leiden dat ouders en kinderen verstrikt raken in coercieve cycli die steeds moeilijker te doorbreken zijn (Patterson, 1982).

Coercieve cycli zijn interactiepatronen waarbij ouders en kinderen negatief dwingend gedrag in elkaar versterken. Een voorbeeld: vader vraagt Nora om aan tafel te komen om te eten. Nora weigert, wat vader irriteert. Deze irritatie leidt tot een woedeaanval bij Nora, wat het voor vader nog moeilijker maakt om rustig en standvastig te blijven. Als vader besluit om toe te geven aan Nora's wens om niet aan tafel te komen, beloont hij de woedeaanval van Nora, die leert dat ze met een woedeaanval kan krijgen wat ze wil (operante leertheorie; Skinner, 1950). Maar toegeven werkt ook voor vader belonend, omdat Nora hierdoor tijdelijk weer rustig en tevreden is; Nora krijgt immers haar zin. Dit vergroot de kans dat Nora in de

toekomst vaker een woedeaanval zal inzetten en vader vaker zal toegeven (sociale leertheorie; Bandura & Walters, 1963). Als vader zich bewust is van dit risico en wil voorkomen dat hij toegeeft aan Nora's woedeaanval, ziet hij wellicht geen andere mogelijkheid om Nora aan tafel te krijgen dan dreigen met straf of met verbaal of fysiek geweld. Maar ook met deze reactie van vader raken Nora en vader verder verstrikt in hun patroon van negatieve en dwingende interactie. Nora leert van vader dat je met dreigen en geweld kunt krijgen wat je wil (sociale leertheorie; Bandura & Walters, 1963) en vader leert dat als hij Nora wil laten gehoorzamen, hij hard moet optreden (operante leertheorie, Skinner, 1950). Dit vergroot de kans dat Nora in de toekomst dreiging en geweld zal inzetten als ze iets wil en dat vader vaker hard zal optreden als hij Nora wil laten gehoorzamen.

Ouderbegeleiding bij Gedragsproblemen

Omdat ouders een belangrijke rol spelen in de instandhouding en verdere ontwikkeling van gedragsproblemen, wordt voor de preventie en behandeling van gedragsproblemen ouderbegeleiding geadviseerd (de Lange et al., 2018). Ouderbegeleiding richt zich vaak op het versterken van de ouder-kind relatie en het sturen van het gedrag van kinderen met behulp van leertheoretische principes. Deze gecombineerde benadering met relationele en leertheoretische ingrediënten is ontwikkeld door Constance Hanf in de tweede helft van de 20^e eeuw en wordt toegepast in de meeste empirisch ondersteunde ouderbegeleidingsprogramma's voor gedragsproblemen bij kinderen (Kaehler, Jacobs & Jones, 2016).

Deze ouderbegeleidingsprogramma's bestaan uit geprotocolleerde sessies met als doel het vergroten van kennis van ouders over de ontwikkeling van kinderen (bijvoorbeeld welk gedrag past bij het ontwikkelingsniveau van het kind), het versterken van adaptieve gedachten (bijvoorbeeld ouderlijke gevoelens van zelf-effectiviteit in het beïnvloeden van het gedrag van kinderen) en het sturen van gedrag van kinderen middels differentiële bekrachtiging (het beloning van gewenst gedrag en het voorkomen van beloning van ongewenst gedrag). Veel programma's maken hierbij gebruik van standaard gedragsveranderingstechnieken zoals modeling en rollenspelen (Abraham & Michie, 2008). Sommige programma's worden individueel aangeboden (bijvoorbeeld Parent-Child Interaction Therapy), andere programma's in groepsverband (bijvoorbeeld Incredible Years).

Er is veel onderzoek gedaan naar de effectiviteit van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen. Meer dan 200 *randomized controlled trials* en

tientallen meta-analyses laten zien dat deze programma's het gedrag van ouders en kinderen positief kunnen beïnvloeden (Leijten et al., 2019; Menting, Orobio de Castro, & Matthys, 2013; Mingeback et al., 2018). We zien deze effecten voor verschillende programma's en voor verschillende culturele groepen in Nederland en Vlaanderen (Abrahamse et al., 2016; Braet et al., 2009; Leijten et al., 2017; Menting et al., 2014). Effecten blijven in veel gevallen ook in de maanden en jaren na afloop van de begeleiding bestaan (van Aar et al., 2017).

Veel gezinnen met gedragsproblemen ontvangen echter geen empirisch ondersteunde ouderbegeleidingsprogramma's. Deze programma's eisen vaak een betaalde training van professionals en kosten voor trainingsmateriaal. Veel organisaties kunnen dit niet betalen. Gelukkig is het materiaal van steeds meer programma's vrij verkrijgbaar (bijvoorbeeld Behavioral Parent Training Groningen–Groep; <https://www.nji.nl/interventies/behavioral-parent-training-groningen-groep-bptg-g>). Een andere belemmering is dat programma's door professionals soms als rigide worden ervaren en te weinig handvatten bieden voor personalisatie (Lilienfeld et al., 2003). Tot slot is een nadeel van groepsprogramma's voor kleinere organisaties dat niet altijd voldoende gezinnen in korte tijd instromen, waardoor ouders soms lang moeten wachten op begeleiding. Veel organisaties bieden daarom individuele ouderbegeleiding waarbij de inhoud soms gedeeltelijk en soms niet is geprotocolleerd.

Om professionals in staat te stellen ouderbegeleiding te baseren op de best beschikbare wetenschappelijke evidentie over wat werkt bij ouderbegeleiding, is het belangrijk niet alleen onderzoek te doen naar de effectiviteit van complete ouderbegeleidingsprogramma's—hierover is immers al veel bekend, maar ook naar de kenmerken van effectieve ouderbegeleiding. Weten dat programma X gedragsproblemen kan verminderen is vooral zinvol als professionals programma X ook daadwerkelijk kunnen en zullen gebruiken. Weten wat de effectieve ingrediënten zijn van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen (zoals toegepast in programma X, maar ook in programma Y of Z) stelt professionals in staat deze ingrediënten in te zetten in de begeleiding van hun gezinnen, ongeacht of zij hiervoor een specifiek programma gebruiken of niet.

Effectieve Ingrediënten van Ouderbegeleiding Identificeren

Ik definieer ingrediënten van ouderbegeleiding als individuele elementen van de begeleiding waarvan verwacht wordt dat ze een unieke bijdrage leveren aan het verminderen van de gedragsproblemen van kinderen. Ingrediënten kunnen betrekking hebben op (i) de

inhoud van de begeleiding, zoals de technieken die ouders leren om gedrag van kinderen te sturen, (ii) werkvormen, zoals video's of rollenspelen, en (iii) de structuur van de begeleiding, zoals individuele of groep sessies. In de internationale literatuur wordt ook wel gesproken van 'active components' (Leijten, Weisz & Gardner, 2021) 'elements of therapeutic change' (US Institute of Medicine, 2015) en 'kernals' (Embry & Biglan, 2008).

Effectieve ingrediënten van interventies kunnen op verschillende manieren in kaart worden gebracht (zie Leijten et al., 2021, voor een overzicht van onderzoekdesigns). Een veelgebruikte manier is toetsen of aanwezigheid van het ingrediënt in de interventie samenhangt met effectiviteit van de interventie. Met andere woorden: Zijn interventies *met* dit ingrediënt effectiever dan interventies *zonder* dit ingrediënt? Deze methode wordt vaak toegepast in meta-analyses die de effectiviteit van interventies met verschillende ingrediënten vergelijken (Kaminski, Valle, Filene, & Boyle, 2018; Leijten et al., 2019). Een andere manier is het experimenteel manipuleren van de aanwezigheid van een ingrediënt in een interventie en het effect hiervan op de effectiviteit van de interventie onderzoeken. Met andere woorden: Leidt het toevoegen van dit ingrediënt tot effectievere interventie?

Deze manieren van onderzoek doen zijn complementair: ze hebben elk voor- en nadelen, waardoor beide nodig zijn om te begrijpen welke ingrediënten bijdragen aan effectieve ouderbegeleiding bij gedragsproblemen. In dit artikel baseer ik me daarom op de resultaten van verschillende onderzoekdesigns. De ingrediënten zijn geselecteerd op basis van frequent gebruik (e.g., Kaehler et al., 2016; de Lange et al., 2018) en de beschikbaarheid van onderzoek naar de effectiviteit van deze ingrediënten. Dit overzicht is niet uitputtend, maar bedoeld als eerste inventarisatie en startpunt voor vervolgonderzoek. Het zal u mogelijk opvallen dat relatief veel onderzoek al een aantal decennia oud is. Gelukkig zien we de laatste jaren hernieuwde aandacht voor onderzoek naar individuele elementen van behandelprogramma's.

Inhoud van Begeleiding

Theoretische oriëntatie

Ouderbegeleiding baseert zich op verschillende theorieën over hoe ouders de ontwikkeling van gedragsproblemen beïnvloeden. Ouderbegeleiding gebaseerd op leertheoretische principes leert ouders hoe ze gedrag van hun kind kunnen sturen middels differentiële bekrachtiging: het belonen van gewenst gedrag (bijv. met complimenten of een beloningssysteem) en het uitblijven van een beloning of negatieve gevolgen voor ongewenst

gedrag (bijvoorbeeld negeren van ongewenst gedrag in plaats van toegeven aan wat het kind wil). Ouderbegeleiding gebaseerd op relationele perspectieven leert ouders hoe ze de relatie met hun kind kunnen versterken, door alert te zijn op de behoeften van hun kind en hier responsief en autonomie ondersteunend op te reageren. Ouderbegeleiding gebaseerd op cognitieve principes leert ouders zich bewust te zijn van hoe gedachten over hun kind en over zichzelf bepalen hoe zij reageren op hun kind en richten zich bijvoorbeeld op het versterken van gevoelens van opvoedcompetentie of het verminderen van gedachten over wie schuld heeft aan het gedrag van het kind.

Ouderbegeleiding gebaseerd op elk van deze principes kan effectief zijn (Havighurst, Wilson, Harley, Prior & Kehoe, 2010; Mouton, Loop, Stievenart & Roskam, 2018; Ogden & Hagen, 2008). Studies die ouders random toewijzen aan begeleiding gebaseerd op verschillende theorieën vinden vaak geen verschillen in effectiviteit, al vinden sommige studies dat bij ouderbegeleiding gebaseerd op leertheoretische principes effecten sneller zichtbaar zijn dan bij programma's gebaseerd op relationele principes (Högström, Olofsson, Özdemir, Enebrink, & Stattin, 2017). Maar hoewel studies zijn gedaan naar programma's gebaseerd op elk van de drie principes, is de evidentie het meest robuust voor programma's gebaseerd op leertheoretische principes (Bijvoorbeeld Behavioral Parent Training Groningen–Groep) of programma's die leertheoretische principes combineren met relationele principes (bijvoorbeeld Incredible Years en Parent-Child Interaction Therapy). Naar deze programma's zijn de meeste studies gedaan en de resultaten van deze studies zijn het meest consistent.

Twee recente bevindingen zijn hier belangrijk: allereerst zijn er aanwijzingen dat effectieve preventie en effectieve behandeling deels een andere benadering lijken te vragen. Zo lijkt het combineren van relationele en leertheoretische principes belangrijk bij behandeling en specifieke inzet van leertheoretische principes bij preventie (Leijten, Melendez-Torres et al., 2018). Ten tweede laat steeds meer onderzoek zien dat meer inhoud—het combineren van meerdere theoretische principes—niet altijd beter is. Programma's met een duidelijke focus in theoretische oriëntatie zijn gemiddeld effectiever dan programma's die zoveel mogelijk elementen van verschillende theorieën combineren (Kaminski et al., 2018; Leijten, Melendez-Torres, & Gardner, 2022).

Psychoeducatie

Ouderbegeleiding start vaak met psychoeducatie: uitleg over typisch en atypisch gedrag bij kinderen en over hoe ouders en kinderen elkaars gedrag beïnvloeden. Er is weinig onderzoek gedaan naar de mate waarin aandacht voor psychoeducatie als apart element belangrijk is voor effectieve ouderbegeleiding. Twee meta-analyses vonden dat programma's met expliciete psychoeducatie niet effectiever waren dan programma's zonder expliciete psychoeducatie (Kaminski et al., 2018; Leijten et al., 2019). Mogelijk is het niet essentieel om psychoeducatie als apart element op te nemen in ouderbegeleiding en vergroten ouders ook via bijvoorbeeld gesprekken over de voor- en nadelen van verschillende opvoedtechnieken hun kennis over de onderwerpen waar psychoeducatie zich doorgaans op richt.

Bij sommige vormen van ouderbegeleiding is psychoeducatie het primaire of enige ingrediënt. Dit zijn doorgaans korte programma's (bijvoorbeeld een of twee sessies) die kunnen worden bijgewoond door grote groepen ouders (bijvoorbeeld de Triple P seminar series). Omdat dit een relatief goedkope vorm van ouderbegeleiding is, kan het een aantrekkelijke vorm zijn om in te zetten als preventiemaatregel, of wanneer weinig middelen beschikbaar zijn. Onderzoek naar deze korte programma's voor psychoeducatie laat zien dat ze effectief kunnen zijn om gedragsproblemen terug te dringen (Jordans, Tol, Ndayisaba, & Komproe, 2013; Sumargi, Sofronoff, & Morawska, 2015). De klinische ervaring van veel professionals is echter dat persoonlijke begeleiding en oefening nodig zijn om duurzame verandering in ouder-kind interacties te bewerkstelligen, in elk geval in gezinnen met zwaardere problematiek (Forgatch, Bullock, Patterson, & Steiner, 2004).

Positieve bekrachtiging van gewenst gedrag: complimenten en beloningen

Veel programma's moedigen ouders aan om complimenten en beloningen te gebruiken om gewenst gedrag bij kinderen te versterken. Dit is gebaseerd op leertheoretische principes die stellen dat als gewenst gedrag wordt beloond (verbaal met een compliment of nonverbaal met een knuffel of een stickerkaart), dit leidt tot een toename van gewenst gedrag. Twee meta-analyses laten zien dat programma's die ouders aanmoedigen om complimenten en beloningen te gebruiken om gewenst gedrag te versterken effectiever zijn dan programma's die dit niet doen (Kaminski et al., 2008; Leijten et al., 2019). Als we echter kijken naar experimentele studies, dan zijn de bevindingen minder consistent. Meerdere experimentele studies suggereren dat complimenten geven voor gewenst gedrag ervoor zorgt dat dwars en opstandig gedrag vermindert (Leijten et al., 2016; van Aar et al., 2021).

Overzichtsstudies laten echter zien dat deze effecten niet consistent zijn (Owen et al., 2012; Leijten, Gardner, Knerr & Overbeek, 2018).

Hoewel dit artikel specifiek gaat over complimenten voor gewenst gedrag als onderdeel van ouderbegeleiding om gedragsproblemen te verminderen, is de bredere literatuur over de effecten van complimenten op kinderen te belangrijk om hier te negeren. Complimenten gericht op persoonlijke kwaliteiten van het kind (bijvoorbeeld “wat ben jij slim!”) of overdreven complimenten (bijvoorbeeld “dat heb je echt fantastisch goed gedaan!” in reactie op een tekening die in een paar minuten is gemaakt), hebben negatieve effecten op de emoties, motivatie en het gedrag van kinderen (Brummelman, Thomaes, Orobio de Castro, Overbeek, & Bushman, 2014; Kamins & Dweck, 1999). Ook kan het averechts werken om kinderen te belonen voor gedrag waarvoor ze intrinsiek gemotiveerd zijn—in deze gevallen kunnen complimenten gewenst gedrag doen afnemen in plaats van versterken (Henderlong & Lepper, 2002; Warneken & Tomasello, 2008). Deze bevindingen laten zien dat hoewel complimenten traditioneel worden gezien als onderdeel van ‘positief opvoeden’, ze complexe gevolgen hebben die niet noodzakelijkerwijs alleen maar positief zijn. Brummelman (2020) geeft een overzicht van deze bevindingen.

Samengevat zijn er aanwijzingen dat positieve bekrachtiging van gewenst gedrag ervoor kan zorgen dat dwars en opstandig gedrag vermindert bij kinderen met gedragsproblemen, maar dat positieve bekrachtiging van gewenst gedrag ook negatieve effecten kan hebben en daarom met voorzichtigheid ingezet moet worden.

Ongewenst gedrag negeren en apart zetten (‘time-out’)

Ouderbegeleiding gebaseerd op leertheoretische principes richt zich op het voorkomen van bekrachtiging van dwars en opstandig gedrag. Als dwars en opstandig gedrag niet belonend is voor kinderen, zo is de gedachte, dan zullen kinderen dit gedrag steeds minder inzetten. Bij negeren reageren ouders niet op hetgeen het kind doet of vraagt. Ouders zeggen bijvoorbeeld “nee, je mag niet op mijn telefoon” en reageren vervolgens niet meer als het kind blijft vragen om de telefoon. Negeren wordt doorgaans ingezet bij mild dwars en opstandig gedrag—gedrag waarbij ingrijpen niet noodzakelijk is. Bij apart zetten (ook wel bekend als ‘time-out’) halen ouders het kind uit de situatie waarin het dwars en opstandig gedrag voorkwam (bijvoorbeeld een ruzie met broer of zus om speelgoed). Ouders kunnen kinderen hierbij bijvoorbeeld voor een aantal minuten op een stoeltje in een andere kamer zetten. Deze procedure, zo is de gedachte, voorkomt dat het kind beloond wordt voor dwars

en opstandig gedrag (bijvoorbeeld als speelgoed succesvol wordt afgepakt) en ouder en kind krijgen gelegenheid om elk hun eigen emoties te reguleren. Time-out wordt doorgaans geadviseerd bij agressie en andere vormen van gedrag waarbij ingrijpen noodzakelijk is.

Wetenschappelijk bewijs voor de effectiviteit van apart zetten om gehoorzaamheid bij kinderen te vergroten is relatief sterk. Meta-analyses laten zien dat ouderbegeleidingsprogramma's die gebruikmaken van apart zetten effectiever zijn dan ouderbegeleidingsprogramma's die geen gebruikmaken van apart zetten (Kaminski et al., 2008), vooral voor kinderen met ernstigere gedragsproblemen (Leijten et al., 2019). Daarnaast laten experimentele studies zien dat apart zetten een effectieve techniek is om dwars en opstandig gedrag te verminderen (Leijten, Gardner et al., 2018). Van alle inhoudelijke ingrediënten van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen is apart zetten misschien wel het best onderzocht, inclusief verschillende manieren waarop ouders dit kunnen inzetten (Bean & Roberts, 1981; Roberts, 1988). Belangrijk om bij het onderzoek naar apart zetten op te merken, is dat dit onderzoek zich doorgaans specifiek richt op gehoorzaamheid van kinderen. Dit onderzoek beantwoordt niet de vraag of apart zetten in het algemeen een 'goede' opvoedtechniek is en sommige wetenschappers, professionals en ouders vragen zich af of apart zetten in sommige situaties schadelijk kan zijn voor kinderen (Riley, Wagner, Tudor, Zuckerman, & Freeman, 2017; Siegel & Bryson, 2014). Als het doel van ouderbegeleiding echter is om gehoorzaamheid te laten toenemen, dan kan zorgvuldige toepassing van apart zetten hiervoor zeer effectief zijn. Dadds en Tully (2019) geven een overzicht van de verschillende perspectieven op apart zetten.

Het wetenschappelijk bewijs voor de effectiviteit van negeren om dwars en opstandig gedrag te verminderen is beperkter. Een meta-analyse vond dat ouderbegeleidingsprogramma's die gebruikmaken van negeren niet effectiever zijn dan ouderbegeleidingsprogramma's die geen gebruikmaken van negeren (Leijten et al., 2019). Andere meta-analyses die in dit artikel worden besproken hebben negeren niet onderzocht als apart ingrediënt. Experimentele studies laten zien dat negeren effectief is om gehoorzaamheid bij kinderen te versterken (Reid, Walter, & O'Leary, 1999; Leijten, Gardner et al., 2018), maar naar negeren is minder onderzoek gedaan dan naar apart zetten.

Duidelijk instructies

Een soms minder zichtbaar maar veelgebruikt ingrediënt van ouderbegeleiding is het geven van duidelijke instructies aan kinderen. Deze techniek is onderdeel van 'proactief

opvoeden’—technieken die ouders kunnen inzetten om dwars en opstandig gedrag te voorkomen, in plaats van technieken die ouders kunnen inzetten als dwars en opstandig gedrag zich voordoet. Het uitgangspunt bij deze techniek is dat hoe ouders instructies formuleren van invloed is op hoe kinderen de instructie interpreteren, ervaren en hier op reageren. Ouderbegeleidingsprogramma’s adviseren ouders doorgaans om directe instructies te geven: instructies die duidelijk maken welk concreet gedrag de ouder wenst (“ik wil dat je zachtjes praat” of “leg alle legoblokjes in de doos”). Het tegenovergestelde van directe instructies zijn instructies die te algemeen zijn (“ik wil dat je normaal doet” of “zorg dat het weer netjes wordt”) of kinderen vragen om iets niet te doen (“schreeuw niet zo” of “laat de legoblokjes niet rondslingeren”).

Meta-analyses die de effectiviteit van ouderbegeleiding met dit element vergelijken met de effectiviteit van ouderbegeleiding zonder dit element vonden geen verschillen (Kaminski et al., 2008; Leijten et al., 2019). Een aantal experimentele studies suggereert echter dat directe instructies gehoorzaamheid inderdaad vergroten (bijvoorbeeld Roberts, McMahon & Forehand, 1978). Dit is mogelijk vooral in de peuterleeftijd het geval; oudere kinderen begrijpen indirecte instructies beter (Elrod, 1987).

Kindgericht spelen

Bijna alle ouderbegeleidingsprogramma’s bevatten elementen gericht op het versterken van de kwaliteit van de ouder-kind relatie. In sommige programma’s zijn deze adviezen relatief algemeen: samen leuke dingen ondernemen (bijvoorbeeld spelletjes, voorlezen, muziek maken of dansen) en betrokken zijn bij de activiteiten van kinderen (meespelen met denkbeeldig spel of helpen met het bouwen met blokken of lego). In andere programma’s zijn deze adviezen juist heel specifiek. Een van deze specifieke adviezen is kindgericht spelen (internationaal ook wel bekend als ‘the child’s game’; Kotler & McMahon, 2004) waarbij ouders in spel de leiding volgen van hun kind en het spel niet sturen, door vragen, instructies en kritiek te vermijden.

De meta-analyse van Kaminski en collega’s (2008) heeft kindgericht spelen niet als apart element onderzocht. Leijten, Gardner en collega’s (2018) vonden dat ouderbegeleidingsprogramma’s met kindgericht spelen effectiever was dan ouderbegeleidingsprogramma’s zonder kindgericht spelen, maar alleen bij kinderen met ernstigere gedragsproblemen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de ouder-kindrelatie vooral onder druk staat in gezinnen met kinderen met ernstigere gedragsproblemen en dat

deze gezinnen daarom meer baat hebben bij dit element. In universele en selectieve preventie was ouderbegeleiding met kindgericht spelen niet effectiever dan ouderbegeleiding zonder kindgericht spelen.

Bevindingen van experimentele studies zijn inconsistent. Sommige studies vinden dat kindgericht spelen gehoorzaamheid bij kinderen vergroot (Parpal, & Maccoby, 1985; Wahler & Meginnis, 1997); andere studies vinden dit alleen voor kinderen met ernstigere gedragsproblemen (Kotler & McMahon, 2004). Een studie die kindgericht spelen vergeleek met grenzen stellen en discipline (onder andere negeren), vond dat grenzen stellen en discipline effectiever was dan kindgericht spelen om gedragsproblemen te verminderen (Eisenstadt, Eyberg, McNeil, Newcomb, & Funderburk, 1993). Samengevat laat de literatuur zijn dat kindgericht spelen effectief kan zijn, vooral voor kinderen met meer gedragsproblemen, en vooral wanneer gecombineerd met gedragsmanagement.

Sociale en cognitieve vaardigheden bij kinderen versterken

Veel kinderen met gedragsproblemen lopen vast in relaties met leeftijdsgenoten en op school, wat de gedragsproblemen van kinderen kan versterken (Clark, Prior, & Kinsella, 2002; Hinshaw, 1992). Ouderbegeleiding richt zich daarom soms ook op hoe ouders de bredere ontwikkeling van hun kind kunnen stimuleren. Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat ouderbegeleiding gericht op deze bredere ontwikkeling van kinderen effectiever is dan ouderbegeleiding specifiek gericht op hoe ouders in hun eigen omgang van hun kind dwars en opstandig gedrag kunnen verminderen (Leijten et al., 2019). Kaminski en collega's (2008) vonden zelfs dat programma's met een bredere focus dan alleen directe opvoedvaardigheden minder effectief waren dan programma's met een specifiekere focus. Mogelijk gaat in deze programma's de focus op de bredere ontwikkeling van kinderen ten koste van de kernelementen in ouderbegeleiding waar gezinnen doorgaans het meeste baat bij hebben—concrete handvatten voor gedragsmanagement en, bij kinderen met ernstigere gedragsproblemen, het versterken van de ouder-kindrelatie.

Werkvormen van Begeleiding

Er is veel bekend over welke werkvormen in het algemeen goed werken om gedragsverandering te bewerkstelligen. Taxonomieën zoals die van Abraham en Michie (2008) kunnen nuttig zijn voor het kiezen van werkvormen bij ouderbegeleiding. Over welke werkvormen specifiek goed werken bij ouderbegeleiding is minder bekend. Hieronder bespreek ik werkvormen waarnaar in elk geval een aantal studies is gedaan.

Aanwezigheid van het kind tijdens sessies

In veel ouderbegeleidingsprogramma's zijn alleen ouders aanwezig; in sommige ouderbegeleidingsprogramma's zijn ook de kinderen zelf aanwezig. Een voorbeeld van een ouderprogramma waarin kinderen zelf aanwezig zijn is Parent-Child Interaction Therapy. Ouders worden in dit programma via een oortje live gecoacht in het omgaan met hun kind. Dit maakt het mogelijk makkelijker voor ouders om dezelfde technieken thuis toe te passen. De meta-analyse van Kaminski en collega's (2008) vond dat programma's waarin ouders tijdens sessies met hun kind oefenden inderdaad effectiever waren dan programma's waarbij kinderen niet aanwezig waren. Bijna alle studies in de meta-analyse van Kaminski en collega's waren studies naar Parent-Child Interaction Therapy, en dit waren doorgaans kleinere studies en van wisselende kwaliteit, wat het moeilijk maakt om in te schatten of de toegevoegde waarde van de aanwezigheid van het kind tijdens sessies ook voor andere programma's werkt. Naar mijn weten zijn er geen experimentele studies gedaan waarbij een directe vergelijking is gemaakt tussen wel of niet oefenen met het kind tijdens sessies.

Rollenspel

Nieuwe vaardigheden oefenen, in plaats van alleen bespreken, ondersteunt de ontwikkeling van deze vaardigheden (Biggs, 1999). In rollenspelen oefenen met nieuwe technieken is daarom een belangrijk onderdeel van veel ouderbegeleidingsprogramma's. Evidentie voor de toegevoegde waarde van rollenspel in ouderbegeleiding bij gedragsproblemen is inconsistent. Sommige studies vinden dat rollenspel niet effectiever is dan andere technieken (bijvoorbeeld video's die de techniek illustreren) (Kaminski et al., 2008; O'Dell, Krug, Patterson, & Faustman, 1980); andere studies vinden dat sommige ouders meer profiteren van ouderbegeleiding met rollenspel dan alleen lezen en bespreken van technieken (Knapp, & Deluty, 1989).

Video's als voorbeeld en feedback

Video's worden op meerdere manieren ingezet bij ouderbegeleiding. Sommige programma's gebruiken algemene video's als voorbeeld om te illustreren wat de effecten van verschillende opvoedtechnieken op het gedrag van kinderen zijn (bijvoorbeeld Incredible Years); andere programma's gebruiken video-opnames van gezinnen zelf om ouders gepersonaliseerde feedback te even op de omgang met hun kind (Bijvoorbeeld VIPP-SD). Experimenteel onderzoek laat zien dat voor het leren van opvoedtechnieken voorbeeldvideo's effectiever zijn dan schriftelijk materiaal (Flanagan, Adams, & Forehand, 1979; O'Dell,

Mahoney, & Horton, 1979; Webster-Stratton, Kolpacoff, & Hollinsworth, 1988), hoewel niet alle studies dit bevestigen (O'Dell et al., 1980). Een studie waarin individuele videofeedback werd toegevoegd aan het Incredible Years programma vond dat deze video's de effectiviteit van Incredible Years op het gedrag van ouders verbeterden (Phaneuf & McIntyre, 2007). Het gebruik van video's als voorbeeld of voor feedback kan de effectiviteit van ouderbegeleiding dus versterken.

Huiswerk

Omdat geregeld oefenen belangrijk is voor gedragsverandering, is huiswerk vaak een belangrijk onderdeel van ouderbegeleiding. Hierbij worden ouders gevraagd om thuis te oefenen met nieuwe technieken, en om hier reflectieopdrachten over te maken. Sommige studies laten zien dat ouders die trouw hun huiswerk maken, meer profiteren van ouderbegeleiding (Clarke et al., 2015; Högström, Enebrink, Melin, & Ghaderi, 2015). We weten echter niet of meer profiteren een gevolg is van huiswerk maken, of dat ouders die merken dat ze profiteren van de begeleiding meer gemotiveerd zijn om huiswerk te maken. Kaminski en collega's (2008) vonden geen verschil in effectiviteit tussen interventies met huiswerkopdrachten met interventies zonder huiswerkopdrachten. Experimentele studies die huiswerk als onderdeel van ouderbegeleiding manipuleren bestaan naar mijn weten niet. Het lijkt daarom aannemelijk dat het maken van huiswerk, als indicator van geregeld thuis oefenen met nieuwe opvoedtechnieken, helpt bij het veranderen van de gezinsdynamiek, maar hard bewijs ontbreekt. Mogelijk hangt de mate waarin ouders thuis oefenen met technieken uit de ouderbegeleiding af van meer dan alleen opdrachten die ze moeten maken.

Structuur van Begeleiding

Aantal sessies

Er zijn aanwijzingen dat kortere ouderbegeleiding met minder sessies effectiever kan zijn dan langere ouderbegeleiding met meer sessies. Deze aanwijzingen komen van meta-analyses die de effectiviteit vergelijken van kortere en langere ouderbegeleiding om ouderlijke sensitiviteit te versterken (Bakermans, van IJzendoorn, & Juffer, 2003), om kindermishandeling terug te dringen (van der Put, Assink, Gubbels, & Solinge, 2018) en video-feedback om opvoedgedrag in het algemeen te versterken (Fukkink, 2008). Specifiek voor kinderen met gedragsproblemen weten we dat minder dan 8 sessies voldoende kan zijn voor betekenisvolle effecten (Tully & Hunt, 2016). Er zijn ook experimentele studies die ouders willekeurig hebben toegewezen aan kortere versus langere ouderbegeleiding. Deze

studies laten doorgaans zien dat kortere begeleiding niet meer of minder effectief is dan langere begeleiding (Berkovits, O'Brien, Carter, Eyberg, 2010; Nixon, Sweeney, Erickson, & Touyz, 2004). Directe vergelijkingen van het aantal sessies binnen studies zijn echter schaars en vaak is de steekproef klein om verschillen in effectiviteit tussen kortere en langere begeleiding te ontdekken. Het minimaal aantal sessies is dus niet bekend, en verschilt ongetwijfeld per gezin, maar we weten op basis van de bredere literatuur dat meer sessies niet per se leidt tot meer effectiviteit. Juist relatief korte en gefocuste begeleiding met heldere doelstellingen lijkt de meeste kans van slagen hebben.

Individuele- of groepsbegeleiding

Er is geen consistent bewijs dat individuele of groepsbegeleiding effectiever is. Er zijn studies die suggereren dat individuele begeleiding effectiever is (Eyberg & Matarazzo, 1980; Lundahl et al, 2006), studies die suggereren dat individuele programma's niet of zeer beperkt effectiever zijn (Dretzke et al., 2009; Niec et al., 2016; Sutton, 1992) en studies die suggereren dat groepsbegeleiding effectiever is (Pevsner, 1982; Webster-Stratton, 1990). Er is dus geen hard bewijs dat een van beide benaderingen superieur is ten opzichte van de ander.

Online programma's

Steeds meer ouderbegeleidingsprogramma's maken gebruik van digitale middelen om ouders te bereiken. Dit varieert van ouderbegeleiding via videobellen tot programma's die ouders zonder begeleiding online doorlopen tot websites of apps met tips of opdrachten (zie Canário en collega's, 2022, voor een overzicht). Onderzoek laat zien dat online ouderbegeleiding een goed alternatief kan voor traditionele begeleidingsvormen en dat op deze manier mogelijk meer gezinnen bereikt kunnen worden—juist ook gezinnen die door de hulpverlening soms moeilijk bereikt worden (Harris, Andrews, Gonzalez, Prime, & Atkinson, 2020; Spencer, Topham, & King, 2020; Thongseiratch, Leijten, Melendez-Torres, 2020). Goede begeleiding blijft hierbij belangrijk: ouders profiteren vooral van ondersteuning als zij hierbij ondersteund worden door een professional (Kling, Foster, Sundell, & Melin, 2010; Morawska & Sanders, 2006).

Conclusie

Het doel van dit artikel was het samenvatten van wetenschappelijke kennis over effectieve ingrediënten van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen. Hoewel deze kennis nog volop in ontwikkeling is, zien we al een aantal patronen zien

ontstaan. Zo lijkt de toegevoegde waarde van sommige elementen van ouderbegeleiding (bijvoorbeeld het versterken van de ouder-kind begeleiding) af te hangen van de ernst van gedragsproblemen, is minder begeleiding (in termen van inhoud en aantal sessies) soms beter dan meer begeleiding en zijn online programma's een goed alternatief voor traditionele programma's, mits ouders goed worden begeleid. Tabel 1 geeft de kennis uit dit artikel schematisch weer. Een belangrijke kanttekening bij dit artikel is dat specifiek is gekeken naar ouderbegeleiding om gedragsproblemen bij jonge kinderen terug te dringen. Voor ouderbegeleiding voor andere behandeldoelen (bijvoorbeeld bij gehechtheidsproblemen of internaliserende problemen bij kinderen) zijn mogelijk weer andere ingrediënten van belang.

Dankwoord

Dit artikel is mede mogelijk gemaakt door financiering van ZonMw [GEMASKEERD VOOR REVIEW] en NWO [GEMASKEERD VOOR REVIEW].

Referenties

- Aar, J. van, Leijten, P., Orobio de Castro, B., & Overbeek, G. (2017). Sustained, fade-out or sleeper effects? A multilevel meta-analysis of parenting interventions for disruptive child behavior. *Clinical Psychology Review, 51*, 153–163. <https://10.1016/j.cpr.2016.11.006>
- Aar, J. van, Leijten, P., Overbeek, G., Thomaes, S., & Rothman, A. J. (2021). Does setting goals enhance parenting intervention effects? A field experiment. *Behavior Therapy, 52*, 418–429. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2020.05.004>
- Abraham, C., & Michie, S. (2008). A taxonomy of behavior change techniques used in interventions. *Health Psychology, 27*, 379–387. <https://10.1037/0278-6133.27.3.379>
- Abrahamse, M. E., Junger, M., Wouwe, M. A. van, Boer, F., & Lindauer, R. J. (2016). Treating child disruptive behavior in high-risk families: A comparative effectiveness trial from a community-based implementation. *Journal of Child and Family Studies, 25*, 1605–1622. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0322-4>
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5e druk). APA
- Bakermans-Kranenburg, M. J., IJzendoorn, M. H. van, Juffer, F. (2003). Less is more: Meta-analyses of sensitivity and attachment interventions in early childhood. *Psychological Bulletin, 129*, 195–215. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.2.195>

- Bandura, A. & Walters, R. H. (1963). *Social learning and personality development*. Holt, Rinehart and Winston.
- Bean, A. W., Roberts, M. W. (1981). The effect of time-out release contingencies on changes in child noncompliance. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *9*, 95–105.
<https://doi.org/10.1007/BF00917860>
- Berkovits, M. D., O'Brien, K. A., Carter, C. G., Eyberg, S. M. (2010). Early identification and intervention for behavior problems in primary care: A comparison of two abbreviated versions of parent-child interaction therapy. *Behavior Therapy*, *41*, 375–387.
<https://doi.org/10.1016/j.beth.2009.11.002>
- Biggs, J. (1999). What the student does: teaching for enhanced learning. *Higher Education Research & Development*, *18*, 57–75. <https://doi.org/10.1080/0729436990180105>
- Braet, C., Meerschaert, T., Merlevede, E., Bosmans, G., Leeuwen, K. van, & Mey, W. de (2009). Prevention of antisocial behaviour: Evaluation of an early intervention programme. *European Journal of Developmental Psychology*, *6*, 223–240.
<https://doi.org/10.1080/17405620601033194>
- Brummelman, E. (2020). *Psychological perspectives on praise*. Routledge.
- Brummelman, E., Thomaes, S., Orobio de Castro, B., Overbeek, G., Bushman, B. J. (2014). “That’s not just beautiful—that’s incredibly beautiful!” The adverse impact of inflated praise on children with low self-esteem. *Psychological Science*, *25*, 728–735.
<https://doi.org/10.1177/0956797613514251>
- Campbell, S. B., Shaw, D. S., & Gilliom, M. (2000). Early externalizing behavior problems: toddlers and preschoolers at risk for later maladjustment. *Development and Psychopathology*, *12*, 467–488. <https://doi.org/10.1017/s0954579400003114>
- Canário, A. C., Byrne, S., Creasey, N., Kodyšová, E., Kömürçü Akik, B., Lewandowska-Walter, A., Modić Stanke, K., Pečnik, N., & Leijten, P. (2022). The use of information and communication technologies in family support across Europe: A narrative review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*, 1488–1500.
<https://doi.org/10.3390/ijerph19031488>
- Clarke, A. T., Marshall, S. A., Mautone, J. A., Soffer, S. L., Jones, H. A., Costigan, T. E., Patterson, A., Jawad, A. F., & Power, T. J. (2015). Parent attendance and homework adherence predict response to a family–school intervention for children with ADHD.

- Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 44, 58–67.
<https://doi.org/10.1080/15374416.2013.794697>
- Clark, C., Prior, M., & Kinsella, G. (2002). The relationship between executive function abilities, adaptive behaviour, and academic achievement in children with externalising behaviour problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 785–796.
<https://doi.org/10.1111/1469-7610.00084>
- Dadds, M. R., & Tully, L. A. (2019). What is it to discipline a child: What should it be? A reanalysis of time-out from the perspective of child mental health, attachment, and trauma. *American Psychologist*, 74, 794–808. <https://doi.org/10.1037/amp0000449>
- Dretzke, J., Davenport, C., Frew, E., Barlow, J., Stewart-Brown, S., Bayliss, S., Taylor, R. S., Sandercock, J., & Hyde, C. (2009). The clinical effectiveness of different parenting programmes for children with conduct problems: A systematic review of randomised controlled trials. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 3, 7–16.
<https://doi.org/10.1186/1753-2000-3-7>
- Eisenstadt, T. H., Eyberg, S., McNeil, C. B., Newcomb, K., Funderburk, B. (1993). Parent-child interaction therapy with behavior problem children: Relative effectiveness of two stages and overall treatment outcome. *Journal of Clinical Child Psychology*, 22, 42–51.
https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2201_4
- Elrod, M. M. (1987). Children's understanding of indirect requests. *The Journal of Genetic Psychology*, 148, 63–70. <https://doi.org/10.1080/00221325.1987.9914537>
- Embry, D. D., & Biglan, A. (2008) Evidence-based kernels: Fundamental units of behavioral influence. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 11, 75–113.
<https://doi.org/10.1007/s10567-008-0036-x>
- Eyberg, S. M., & Matarazzo, R. G. (1980). Training parents as therapists: A comparison between individual parent-child interaction training and parent group didactic training. *Journal of Clinical Psychology*, 36, 492–499. <https://doi.org/10.1002/jclp.6120360218>
- Flanagan, S., Adams, H. E., Forehand, R. (1979). A comparison of four instructional techniques for teaching parents to use time-out. *Behavior Therapy*, 10, 94–102.
[https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(79\)80012-X](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(79)80012-X)
- Forgatch, M. S., Bullock, B. M., Patterson, G. R., & Steiner, H. (2004). From theory to practice: Increasing effective parenting through role play. *The Oregon Model of Parent*

- Management Training (PMTO). In H. Steiner, K. Chang, J. Lock, J. Wilson (eds.). *Handbook of mental health interventions in children and adolescents: An integrated development approach* (pp. 782– 813). Jossey-Bass.
- Frick, P. J., & Morris, A. S. (2004). Temperament and developmental pathways to conduct problems. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 33*, 54–68.
https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP3301_6
- Fukkink, R. G. (2008). Video feedback in widescreen: A meta-analysis of family programs. *Clinical Psychology Review, 28*, 904–916. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2008.01.003>
- Harris, M., Andrews, K., Gonzalez, A., Prime, H., & Atkinson, L. (2020). Technology-assisted parenting interventions for families experiencing social disadvantage: A meta-analysis. *Prevention Science, 21*, 714–727. <https://doi.org/10.1007/s11121-020-01128-0>
- Havighurst, S. S., Wilson, K. R., Harley, A. E., Prior, M. R., & Kehoe, C. (2010). Tuning in to kids: Improving emotion socialization practices in parents of preschool children—findings from a community trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 51*, 1342–1350. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2010.02303.x>
- Henderlong, J., & Lepper, M. R. (2002). The effects of praise on children's intrinsic motivation: A review and synthesis. *Psychological Bulletin, 128*, 774–795.
<https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.5.774>
- Hinshaw, S. P. (1992). Externalizing behavior problems and academic underachievement in childhood and adolescence: causal relationships and underlying mechanisms. *Psychological Bulletin, 111*, 127–155. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.111.1.127>
- Högström, J., Enebrink, P., Melin, B., & Ghaderi, A. (2015). Eighteen-month follow-up of internet-based parent management training for children with conduct problems and the relation of homework compliance to outcome. *Child Psychiatry and Human Development, 46*, 577–588. <https://doi.org/10.1007/s10578-014-0498-7>
- Högström, J., Olofsson, V., Özdemir, M., Enebrink, P., & Stattin, H. (2017). Two-year findings from a national effectiveness trial: Effectiveness of behavioral and non-behavioral parenting programs. *Journal of Abnormal Child Psychology, 45*, 527–542.
<https://doi.org/10.1007/s10802-016-0178-0>

- Ingoldsby, E. M., & Shaw, D. S. (2002). Neighborhood contextual factors and early-starting antisocial pathways. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *5*, 21–55. <https://doi.org/10.1023/A:1014521724498>
- Institute of Medicine (2015). *Psychosocial interventions for mental and substance use disorders: a framework for establishing evidence-based standards*. The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/19013>
- Jones, T. L., & Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, *25*, 341–363. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2004.12.004>
- Jordans, M. J., Tol, W. A., Ndayisaba, A., & Komproe, I. H. (2013). A controlled evaluation of a brief parenting psychoeducation intervention in Burundi. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *48*, 1851–1859. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2004.12.004>
- Kaehler, L. A., Jacobs, M., & Jones, D. J. (2016). Distilling common history and practice elements to inform dissemination: Hanf-model BPT programs as an example. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *19*, 236–258. <https://doi.org/10.1007/s10567-016-0210-5>
- Kamins, M. L., & Dweck, C. S. (1999). Person versus process praise and criticism: Implications for contingent self-worth and coping. *Developmental Psychology*, *35*, 835–847. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.35.3.835>
- Kaminski, J. W., Valle, L. A., Filene, J. H., & Boyle, C. L. (2008) A meta-analytic review of components associated with parent training program effectiveness. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *36*, 567–589. <https://doi.org/10.1007/s10802-007-9201-9>
- Kling, Å., Forster, M., Sundell, K., & Melin, L. (2010). A randomized controlled effectiveness trial of parent management training with varying degrees of therapist support. *Behavior Therapy*, *41*, 530–542. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2010.02.004>
- Knapp, P. A., & Deluty, R. H. (1989). Relative effectiveness of two behavioral parent training programs. *Journal of Clinical Child Psychology*, *18*, 314–322. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1804_4
- Kotler, J. S., & McMahon, R. J. (2004). Compliance and noncompliance in anxious, aggressive, and socially competent children: The impact of the child's game on child and

maternal behavior. *Behavior Therapy*, 35, 495–512. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(04\)80029-7](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(04)80029-7)

- Lange, M. de, Matthys, W., Veld, D. de, Foolen, N., Addink, A., Menting, A., & Bastiaansen, I. (2018). *Richtlijn Ernstige gedragsproblemen voor jeugdhulp en jeugdbescherming* (2^e versie). Nederlands Jeugdinstituut
- Leijten, P., Gardner, F., Melendez-Torres, G. J., Aar, J. van, Hutchings, J., Schulz, S., Knerr, W., & Overbeek, G. (2019). Meta-analyses: Key parenting program components for disruptive child behavior. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 58, 180–190. <http://10.1016/j.jaac.2018.07.900>
- Leijten, P., Melendez-Torres, G. J., & Gardner, F. (2022). The most effective parenting program content for disruptive child behavior: A network meta-Analysis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 63, 132–142. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13483>
- Leijten, P., Melendez-Torres, G. J., Gardner, F., van Aar, J., Schulz, S., & Overbeek, G. (2018). Are relationship enhancement and behavior management the “Golden Couple” for reducing disruptive child behavior? Two meta-analyses. *Child Development*, 89, 1970–1982. <https://doi.org/10.1111/cdev.1305>
- Leijten, P., Gardner, F., Melendez-Torres, G. J., Knerr, W., & Overbeek, G. (2018). Parenting behaviors that shape child compliance: A multilevel meta-analysis. *PLOS ONE*, 10, e0204929. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0204929>
- Leijten, P., Thomaes, S., Orobio de Castro, B., Dishion, T. J., & Matthys, W. (2016). What good is labeling what’s good? A field experimental investigation of parental labeled praise and disruptive child behavior. *Behaviour Research and Therapy*, 83, 134–141. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2016.09.008>
- Lilienfeld, S. O., Ritschel, L. A., Lynn, S. J., Cautin, R. L., & Latzman, R. D. (2013). Why many clinical psychologists are resistant to evidence-based practice: Root causes and constructive remedies. *Clinical Psychology Review*, 33, 883–900. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2012.09.008>
- Lundahl, B., Risser, H. J., & Lovejoy, M. C. (2006). A meta-analysis of parent training: Moderators and follow-up effects. *Clinical Psychology Review*, 26, 86–104. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2005.07.004>

- Menting, A. T. A., Orobio de Castro, B., Wijngaards-de Meij, L. D., & Matthys, W. (2014). A trial of parent training for mothers being released from incarceration and their children. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 43*, 381–396.
<https://doi.org/10.1080/15374416.2013.817310>
- Mingebach, T., Kamp-Becker, I., Christiansen, H., & Weber, L. (2018). Meta-meta-analysis on the effectiveness of parent-based interventions for the treatment of child externalizing behavior problems. *PLOS ONE, 13*(9), e0202855.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0202855>
- Moffitt, T. E., & Scott, S. (2008) Conduct disorders of childhood and adolescence. In: M. Rutter, D. Bishop, D. Pine, S. Scott, J. Stevenson, E. Taylor, A. Thapar (Eds.). *Rutter's Child and Adolescent Psychiatry* (pp. 543–564). Blackwell Publishing Ltd.
- Morawska, A., Sanders, M. R. (2006). Self-administered behavioral family intervention for parents of toddlers: Part I. Efficacy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 74*, 10–19. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.74.1.10>.
- Mouton, B., Loop, L., Stiévenart, M., & Roskam, I. (2018). Confident parents for easier children: A parental self-efficacy program to improve young children's behavior. *Education Sciences, 8*, 134–152. <https://doi.org/10.3390/educsci8030134>
- Niec, L. N., Barnett, M. L., Prewett, M., & Shanley Chatham, J. R. (2016). Group parent-child interaction therapy: A randomized control trial for the treatment of conduct problems in young children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 84*, 682–698. <https://doi.org/10.1037/a0040218>
- Nixon, R. D., Sweeney, L., Erickson, D. B., & Touyz, S. W. (2004). Parent-Child Interaction Therapy: One-and two-year follow-up of standard and abbreviated treatments for oppositional preschoolers. *Journal of Abnormal Child Psychology, 32*, 263–271.
<https://doi.org/10.1023/B:JACP.0000026140.60558.05>
- O'Dell, S. L., Krug, W. W., Patterson, J. N., & Faustman, W. O. (1980). An assessment of methods for training parents in the use of time-out. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 11*, 21–25. [https://doi.org/10.1016/0005-7916\(80\)90046-4](https://doi.org/10.1016/0005-7916(80)90046-4)
- O'Dell, S. L., Mahoney, N. D., & Horton, W. G., & Turner, P. E. (1979). Media-assisted parent training: Alternative models. *Behavior Therapy, 10*, 103–110.
[https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(79\)80013-1](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(79)80013-1)

- Odgers, C. L., Moffitt, T. E., Broadbent, J. M., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., Poulton, R., Sears, M. R., Murray Thomson, W., & Caspi, A. (2008). Female and male antisocial trajectories: From childhood origins to adult outcomes. *Development and Psychopathology, 20*, 673–716. <https://doi.org/10.1017/S0954579408000333>
- Ogden, T., & Hagen, K. A. (2008). Treatment effectiveness of parent management training in Norway: A randomized controlled trial of children with conduct problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 76*, 607–621. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.76.4.607>
- Ogilvie, J. M., Stewart, A. L., Chan, R. C., & Shum, D. H. (2011). Neuropsychological measures of executive function and antisocial behavior: A meta-analysis. *Criminology, 49*, 1063–1107. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2011.00252.x>
- Owen, D. J., Slep, A. M., & Heyman, R. E. (2012). The effect of praise, positive nonverbal response, reprimand, and negative nonverbal response on child compliance: A systematic review. *Clinical Child and Family Psychology Review, 15*, 364–385. <https://doi.org/10.1007/s10567-012-0120-0>
- Parpal, M., & Maccoby, E. E. (1985). Maternal responsiveness and subsequent child compliance. *Child Development, 56*, 1326–1334. <https://doi.org/1130247>
- Patterson, G. R. (1982) Coercive family process. Castalia.
- Pevsner, R. (1982). Group parent training versus individual family therapy: An outcome study. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 13*, 119–122. [https://doi.org/10.1016/0005-7916\(82\)90052-0](https://doi.org/10.1016/0005-7916(82)90052-0)
- Phaneuf, L., & McIntyre, L. L. (2007). Effects of individualized video feedback combined with group parent training on inappropriate maternal behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis, 40*, 737–741. <https://doi.org/10.1901/jaba.2007.737-741>
- Put, C. E. van der, Assink, M., Gubbels, J., & Solinge, N. F. B. van (2018). Identifying effective components of child maltreatment interventions: a meta-analysis. *Clinical Child and Family Psychology Review, 21*, 171–202. <https://doi.org/10.1007/s10567-017-0250-5>
- Reid, M. J., Walter, A. L., O'leary, S. G. (1999). Treatment of young children's bedtime refusal and nighttime wakings: A comparison of “standard” and graduated ignoring

- procedures. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 5–16.
<https://doi.org/10.1023/A:1022606206076>
- Riley, A. R., Wagner, D. V., Tudor, M. E., Zuckerman, K. E., & Freeman, K. A. (2017). A survey of parents' perceptions and use of time-out compared to empirical evidence. *Academic Pediatrics*, 17, 168–175. <https://doi.org/10.1016/j.acap.2016.08.004>
- Roberts, M. W. (1988). Enforcing chair timeouts with room timeouts. *Behavior Modification*, 12, 353–370. <https://doi.org/10.1177/01454455880123003>
- Roberts, M. W., McMahon, R. J., Forehand, R., Humphreys, L. (1978). The effect of parental instruction-giving on child compliance. *Behavior Therapy*, 9, 793–798.
[https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(78\)80009-4](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(78)80009-4)
- Siegel, D., & Bryson, T. P. (2014). “Time-outs” are hurting your child. *Time*. September 23.
<http://time.com/3404701/disciplinetime-out-is-not-good>
- Skinner, B. F. (1950). Are theories of learning necessary? *Psychological Review*, 57, 193–216. <https://doi.org/10.1037/h0054367>
- Smith, J. D., Dishion, T. J., Shaw, D. S., Wilson, M. N., Winter, C. C., & Patterson, G. R. (2014). Coercive family process and early-onset conduct problems from age 2 to school entry. *Development and Psychopathology*, 26, 917–932.
<https://doi.org/10.1017/S0954579414000169>
- Spencer, C. M., Topham, G. L., & King, E. L. (2020). Do online parenting programs create change?: A meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 34, 364–374.
<https://doi.org/10.1037/fam0000605>
- Sulik, M. J., Blair, C., Mills-Koonce, R., Berry, D., Greenberg, M., & Family Life Project Investigators (2015). Early parenting and the development of externalizing behavior problems: Longitudinal mediation through children's executive function. *Child Development*, 86, 1588–1603. <https://doi.org/10.1111/cdev.12386>
- Sumargi, A., Sofronoff, K., & Morawska, A. (2015). A randomized-controlled trial of the Triple P-Positive Parenting Program seminar series with Indonesian parents. *Child Psychiatry and Human Development*, 46, 749–761. <https://doi.org/10.1007/s10578-014-0517-8>

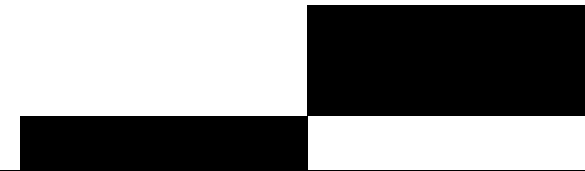
- Sutton, C. (1992). Training parents to manage difficult children: A comparison of methods. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, *20*, 115–139.
<https://doi.org/10.1017/S0141347300016906>
- Thongseiratch, T., Leijten, P., Melendez-Torres, G. J. (2020). Online parent programs for children's behavioral problems: A meta-analytic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*, *29*, 1555–1568. <https://doi.org/10.1007/s00787-020-01472-0>
- Tully, L. A., & Hunt, C. (2016). Brief parenting interventions for children at risk of externalizing behavior problems: A systematic review. *Journal of Child and Family Studies*, *25*, 705–719. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0284-6>
- Wahler, R. G., & Meginnis, K. L. (1997). Strengthening child compliance through positive parenting practices: What works?. *Journal of Clinical Child Psychology*, *26*, 433–440.
https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2604_12
- Warneken, F., & Tomasello, M. (2008) Extrinsic rewards undermine altruistic tendencies in 20-month-olds. *Developmental Psychology*, *44*, 1785–1788.
<https://doi.org/10.1037/a0013860>
- Webster-Stratton, C. (1990). Long-term follow-up of families with young conduct problem children: From preschool to grade school. *Journal of Clinical Child Psychology*, *19*, 144–149. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1902_6
- Webster-Stratton, C., Kolpacoff, M., & Hollinsworth, T. (1988). Self-administered videotape therapy for families with conduct-problem children: Comparison with two cost-effective treatments and a control group. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *56*, 558–566. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.56.4.558>

Tabel 1 Niveau van Wetenschappelijke Evidentie voor Ingrediënten van Effectieve Ouderbegeleiding bij Gedragsproblemen Jonge Kinderen

	Sterke evidentie voor <u>ineffectiviteit</u>	Enige evidentie voor <u>ineffectiviteit</u>	Evidentie is inconsistent	Enige evidentie voor <u>effectiviteit</u>	Sterke evidentie voor <u>effectiviteit</u>
Theoretische oriëntatie					
Leertheoretisch					■
Relationeel				■	
Cognitief				■	
Inhoud					
Pyschoeducatie			■		
Positieve bekrachtiging van gewenst gedrag				■	
Ongewenst gedrag negeren en time-out					■
Duidelijke instructies				■	
Kindgericht spelen				■ *	
Via ouders de sociale- en cognitieve vaardigheden van het kind versterken		■			
Werkvormen					
Aanwezigheid kind				■	
Rollenspel				■	

Video ter voorbeeld of
feedback

Huiswerk

Structuur

Aantal sessies	Geen evidentie dat meer sessies effectiever is—een beperkt aantal gerichte sessies lijkt het meest effectief
Individueel of groep	Geen evidentie dat individuele begeleiding meer of minder effectief is dan groepsbegeleiding
Fysiek of online	Geen evidentie dat online begeleiding minder effectief is dan groepsbegeleiding, mits gezinnen ook online door een professional worden begeleid

---

Noot. *Specifiek voor kinderen met ernstigere gedragsproblemen.

Reactie reviewer 1 - 27-3-2022

Review 11691 artikeltekst 23983: Ingrediënten van effectieve ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen

Het onderwerp is relevant voor het tijdschrift: er wordt een overzicht gegeven van empirisch onderzochte ouderbegeleidingsprogramma's voor jonge kinderen. De link met de praktijk wordt gelegd. De belangrijkste beperking is het ontbreken van een methodedeel waarin transparant wordt uitgelegd hoe de auteur tot de selectie van artikelen is gekomen.

Inhoud:

De auteurs kiezen doorheen de tekst voor de term 'ouderbegeleiding'. Is het mogelijk om deze term te differentiëren van andere termen zoals oudertraining, oudercursus, enz.?

In de 'Bijsluiter voor de praktijk' wordt de doelgroep 'jonge kinderen' omschreven, maar het zou goed zijn om ook in de tekst zelf nog eens in te gaan op deze doelgroep (omschrijving en motivering keuze).

p. 9: met betrekking tot de evaluatie van ouderbegeleiding gebaseerd op cognitieve principes: daar zijn in vergelijking met programma's gericht op leertheoretische en relationele principes minder studies naar gedaan. Het is jammer dat er verder in de tekst niet wordt ingegaan op cognitieve elementen in ouderbegeleiding. Misschien kan nog de nuancering worden toegevoegd dat meer onderzoek nodig is om iets te kunnen zeggen over de effecten ervan.

Wat niet altijd duidelijk is doorheen de tekst: voor welke uitkomstmaten wordt er (al dan niet) effect vastgesteld: gaat het over (gedrags-)verandering bij ouders of bij de kinderen of bij beiden? Veranderingen op korte of lange termijn?

Methode:

Graag nog een beschrijving toevoegen van hoe de artikelen voor de review geselecteerd zijn: wat waren selectiecriteria (inclusie- en exclusiecriteria) en waarom? Welke zoekmachines en trefwoorden zijn gebruikt? Is er grijze literatuur gebruikt? Is er gebruik gemaakt van een systematisch zoekprotocol of hulpmiddelen daarbij, bijvoorbeeld PRISMA, GRADE, of PICO? Dit kan beschreven worden in een afzonderlijk 'Methode'-deel, dat nu ontbreekt in het artikel.

Op welke criteria is Tabel 1 gebaseerd? Is er naar effectgroottes gekeken? Ook hier: effect op gedrag van kind, ouder(s) of beiden? Korte en lange termijn?

Is er rekening gehouden met moderatoren in het onderzoek naar effecten, zoals kind- of ouderkenmerken?

Discussie De conclusie is eerder summier. Er wordt één beperking vermeld. Een meer kritische reflectie over de gehanteerde methode in de literatuurstudie zelf, of over het onderzoeksdomein naar effectiviteit in het algemeen, zou de discussie kunnen verrijken. Ook suggesties voor verder onderzoek zouden een interessante toevoeging kunnen zijn, aangezien JiO onderzoekers als lezer heeft.

Opbouw: Graag een methodesectie toevoegen.

Schrijfstijl:

Het artikel leest vlot en de schrijfstijl is toegepast op het beoogde publiek.

De referenties in de tekst volgen niet helemaal APA-versie7-stijl. Als een publicatie drie of meer auteurs heeft, geeft u in de lopende tekst alleen de eerste auteursnaam, gevolgd door "et al." in alle citaties, ook de eerste keer dat u naar deze publicatie verwijst.

1. 8: 'Het al u mogelijk opvallen dat ...': in een wetenschappelijke tekst zou ik de lezer niet persoonlijk aanspreken
2. 10: tikfout in 2de paragraaf: psycheducatie
3. 14: tikfout: 'Samengevat laat de literatuur zijn' (zijn = zien)
4. 15: graag VIPP-SD voluit schrijven
5. 16: 8 als 'acht' schrijven
6. 17: 2 x 'zien' in zin: 'Hoewel deze kennis nog volop in ontwikkeling is, zien we al een aantal patronen zien ontstaan'

Reactie reviewer 2 - 13-4-2022

Review JiO april 2022: “Ingrediënten van Effectieve Ouderbegeleiding bij Gedragsproblemen van Jonge Kinderen”

Dit is een helder, vlot geschreven overzicht van inhoudelijke en vormelementen uit interventies gericht op ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen. Ik heb de volgende vragen, opmerkingen en suggesties.

- In beide samenvattingen ontbreekt dat het artikel gericht is op ouderbegeleiding gericht op **jonge** kinderen.
- “Onderzoek naar” en “dit onderzoek” in de laatste twee zinnen van de Nederlandstalige samenvatting zijn vaag. De Engelstalige samenvatting geeft een veel betere aanduiding van de inhoud van dit artikel. Waarom zou je deze laatste niet letterlijk vertalen? Idem voor de trefwoorden.
- In “Bijsluiter voor de praktijk” is sprake van “inhoud en vorm”, terecht. In de samenvatting daarvoor ging het over de implementatie. Dat is verwarrend.
- In het artikel worden enkele moeilijkheden voor de praktijkwerker genoemd, die volledige implementatie van empirisch getoetste programma’s in de weg staan. Niet besproken, maar zeker zo belangrijk is dat dergelijke programma’s vaak sterk geprotocolliseerd zijn en dat het praktijkwerkers vaak niet lukt om ze volledig aan te bieden zoals voorgeschreven in het protocol. Daarbij hoort ook besproken te worden dat niet volgen van het protocol het gevaar meebrengt dat het programma niet zal werken zoals empirisch aangetoond.
- “Tot slot is een nadeel van groepsprogramma’s”: zeg eerst dat deze bestaan alvorens er een nadeel van aan te duiden.
- “Effectieve Ingrediënten van Ouderbegeleiding Identificeren”: In deze paragraaf wordt het hoofddoel van het artikel toegelicht. Echter, een mogelijk gevaar van alleen ingrediënten van effectieve interventies selecteren en aanbieden is dat de wellicht onderzochte behandelingen hun effect mede w bereiken door indicatiestelling, werking van ingrediënten in hun samenhang en de volgordelijkheid van aanbieding van ingrediënten. Dit mogelijke gevaar dient wel te worden besproken.
- “Dit overzicht is niet uitputtend, maar bedoeld als eerste inventarisatie en startpunt voor vervolgonderzoek.” Het is onduidelijk hoe de gepresenteerde selectie tot stand is gekomen. Aan welke van de PRISMA richtlijnen is voldaan? Is de totstandkoming van het overzicht elders omvattend beschreven? Zo ja, herhaal deze hier. Zo neen, geef alsnog een afdoende beschrijving, zo veel mogelijk cf. PRISMA.
- “Inhoud van Begeleiding - *Theoretische oriëntatie*”: In dit “resultatengedeelte” worden allerlei uitspraken gedaan. Het is soms wel, maar vaak ook niet duidelijk op welke literatuur (oorspronkelijke studies, meta-analyses) deze uitspraken gebaseerd zijn en dus hoe de validiteit ervan te toetsen is. Bijvoorbeeld: “Studies die ouders random toewijzen aan begeleiding gebaseerd op verschillende theorieën vinden vaak geen verschillen in effectiviteit, al vinden sommige studies dat bij ouderbegeleiding gebaseerd op leertheoretische principes effecten sneller zichtbaar zijn dan bij programma’s gebaseerd op relationele principes (Högström, Olofsson, Özdemir, Enebrink, & Stattin, 2017).” Hierbij is niet duidelijk waar de

studies te vinden zijn waarvan bevindingen in het eerste deel van de zin worden beschreven en is niet duidelijk of het artikel van Högström et al een voorbeeld is van de studies genoemd in het tweede deel van de zin, of een meta-analyse van alle daarbij relevante studies. Het artikel vraagt om een nauwkeurige controle van de uitspraken/conclusies en hun basis en een controleerbare presentatie daarvan.

- “Taxonomieën zoals die van Abraham en Michie (2008) kunnen nuttig zijn voor het kiezen van werkvormen bij ouderbegeleiding.” Deze zin is niet informatief en kan m.i. weg. De taxonomieën worden niet nader aangeduid of besproken, terwijl het artikel waarnaar verwezen wordt voor veel lezers onbereikbaar is.
- De vormgeving van Tabel 1 is niet adequaat. In de tabel staan nu zwarte blokken afgebeeld, waarbij de eerste kolom niet gevuld is en een sterretje in een van de blokken vrijwel wegvalt. Het lijkt mij eenvoudiger om een twee-kolommen tabel te maken met in de titel “Wetenschappelijke evidentie voor ...”, ruimte te nemen voor de component, zodat die op 1 regel kan, in de tweede kolom de mate van evidentie aangeduid (“Enige evidentie ineffectiviteit, Inconsistente evidentie effectiviteit, Enige evidentie effectiviteit, Sterke evidentie effectiviteit”) en in de tekst / voetnoot de criteria voor niveauaanduidingen van laag naar hoog.
- Het artikel vraagt om aandacht voor verschillende anglicismen, zoals “academische” ontwikkeling en “coercieve cycli” en typ- of grammaticale dingetjes, zoals “dysfunctionele”, “geen verschil in effectiviteit tussen interventies met huiswerkopdrachten met interventies”, “is de steekproef klein om verschillen in effectiviteit”, “dat meer sessies niet per se leidt tot meer effectiviteit”, “zien we al een aantal patronen zien ontstaan”.
- Ook de verwijzingsstijl (APA) in de tekst verdient aandacht.
- Daarnaast zijn sommige verwijzingen niet (Leijten et al., 2021,) in de referentielijst opgenomen of van een inconsistent jaartal voorzien (Menting et al – 2013 of 2014?).
- Programma’s worden genoemd, vaak met hun Engelse benaming, maar zonder referentie. Twee opmerkingen daarbij: het is belangrijk dat de lezer weet waar meer informatie over deze programma’s te vinden is – één referentie naar verder lezen is daarbij wel het minste. Daarnaast is het belangrijk te weten of het betreffende programma in Nederland beschikbaar en zo mogelijk getoetst is. Hoe komt de lezer daar achter? Suggestie: Geef een of meer verwijzingen per programma, en/of verwijs naar de NJI interventies site indien van toepassing.

Cover letter - 21-6-2022

Geachte leden van de redactie,

Hartelijk dank voor uw waardevolle feedback op mijn manuscript. Ook veel dank voor uw geduld—wegens familieomstandigheden stuur ik u deze revisie veel later dan gepland. Hieronder leg ik uit hoe ik uw feedback heb gebruikt om het manuscript te versterken.

Met vriendelijke groet.

ALGEMENE FEEDBACK

De reviewers zijn positief over het artikel en hebben vooral kleinere opmerkingen. Echter op één onderdeel zien beide reviewers graag een aanvulling. In een eerder mailcontact hebben we besproken dat het artikel geen systematische literatuurevaluatie zou bevatten, dat vonden we niet noodzakelijk mits er een duidelijke beschrijving zou worden opgenomen op basis waarvan de synthese tot stand is gekomen. De reviewers vinden dat op dit moment de criteria waarop geselecteerd wordt niet duidelijk overkomen.

Na de geschreven reviews in de bijlage is opnieuw onder de redactieleden besloten dat het artikel géén PRISMA-, GRADE-, of PICO-analyse hoeft te bevatten. Maar de wens blijft dat de selectiecriteria duidelijk omschreven worden. Klopt het dat de synthese gebaseerd is op de door jou en mede-auteurs uitgevoerde meta-analyses en een scoping review? Een omschrijving daarvan zou ook afdoende kunnen zijn. Zou je zo'n omschrijving, of bijvoorbeeld toch selectiecriteria, willen opnemen in het artikel? Een van de reviewers benoemt het als volgt: 'Het is vooral nodig dat lezers weten dat er geen systematische review is gebeurd, en op de hoogte worden gebracht van hoe de literatuur dan wel verzameld/geselecteerd is.'

Hartelijk dank voor deze feedback. Ik heb drie alinea's toegevoegd over de totstandkoming van het overzicht dat ik in dit artikel presenteer. Ik gebruik nu het kopje "Totstandkoming van dit Overzicht" in plaats van "Methode", omdat het kopje "Methoden" mogelijk teveel suggereert dat een traditionele uiteenzetting volgens PRISMA richtlijnen volgt. Om de toegankelijkheid van dit artikel voor een breed publiek te bevorderen heb ik de technische aspecten van een overzichtsartikel zoveel mogelijk vermeden. Als de redactie echter van mening is dat het kopje "Methode" beter past en/of dat aanvullende informatie nodig is, dan pas ik dit graag aan.

FEEDBACK REVIEWER A

1. Het onderwerp is relevant voor het tijdschrift: er wordt een overzicht gegeven van empirisch onderzochte ouderbegeleidingsprogramma's voor jonge kinderen. De link met de praktijk wordt gelegd. De belangrijkste beperking is het ontbreken van een methodedeel waarin transparant wordt uitgelegd hoe de auteur tot de selectie van artikelen is gekomen.

Op advies van de reviewers heb ik drie alinea's toegevoegd over de totstandkoming van het overzicht dat ik in dit artikel presenteer. Ik leg uit dat de selectie van studie is gebaseerd op

de systematische literatuurstudie van de scoping review van Leijten, Weisz en Gardner (2021), dat uit deze review alle studies over ouderbegeleiding bij gedragsproblemen zijn meegenomen, en hoe ik 'ingrediënten van ouderbegeleiding' definieer.

2. Inhoud: De auteurs kiezen doorheen de tekst voor de term 'ouderbegeleiding'. Is het mogelijk om deze term te differentiëren van andere termen zoals oudertraining, oudercursus, enz.?

Ik leg nu op pagina 6 uit dat ouderbegeleiding een verzamelnaam is voor de verschillende manieren waarop ouders met kinderen met gedragsproblemen worden begeleid, van individuele oudergesprekken tot geprotocolleerde groepstrainingen.

3. In de 'Bijsluiter voor de praktijk' wordt de doelgroep 'jonge kinderen' omschreven, maar het zou goed zijn om ook in de tekst zelf nog eens in te gaan op deze doelgroep (omschrijving en motivering keuze).

Hartelijk dank voor deze suggestie. Ik geef nu een omschrijving en motivering van de keuze van deze doelgroep in de tekst zelf op p. 6.

4. p. 9: met betrekking tot de evaluatie van ouderbegeleiding gebaseerd op cognitieve principes: daar zijn in vergelijking met programma's gericht op leertheoretische en relationele principes minder studies naar gedaan. Het is jammer dat er verder in de tekst niet wordt ingegaan op cognitieve elementen in ouderbegeleiding. Misschien kan nog de nuancering worden toegevoegd dat meer onderzoek nodig is om iets te kunnen zeggen over de effecten ervan.

Ik heb de volgende zinnen aan deze alinea toegevoegd:

Kennis over de effectiviteit van het veranderen van ouderlijke cognities is beperkter. Er loopt een aantal nieuwe studies (bijvoorbeeld Leijten, Melendez-Torres et al., 2021), maar meer onderzoek is nodig om te weten of deze benadering unieke toegevoegde waarde heeft en welke gezinnen hier het meest van profiteren.

5. Wat niet altijd duidelijk is doorheen de tekst: voor welke uitkomstmaten wordt er (al dan niet) effect vastgesteld: gaat het over (gedrags-)verandering bij ouders of bij de kinderen of bij beiden? Veranderingen op korte of lange termijn?

Dit is een zeer belangrijk punt. Hartelijk dank hiervoor. Ik heb systematisch gekeken naar effecten op gedragsveranderingen bij het kind, omdat dit het uiteindelijke doel is van de meeste vormen van ouderbegeleiding bij kinderen met gedragsproblemen. Het beschikbare onderzoek beperkt zich veelal tot veranderingen op korte termijn, maar beide typen evidentie zijn meegenomen in dit overzicht. Ik beschrijf dit nu op pagina 8 onder "Totstandkoming van dit Overzicht".

6. Graag nog een beschrijving toevoegen van hoe de artikelen voor de review geselecteerd zijn: wat waren selectiecriteria (inclusie- en exclusiecriteria) en waarom? Welke zoekmachines en trefwoorden zijn gebruikt? Is er grijze literatuur gebruikt? Is er gebruik gemaakt van een systematisch zoekprotocol of hulpmiddelen daarbij, bijvoorbeeld PRISMA, GRADE, of PICO? Dit kan beschreven worden in een afzonderlijk 'Methode'-deel, dat nu ontbreekt in het artikel.

In overleg met de redactie is besloten het artikel niet volgens PRISMA richtlijnen te schrijven, maar op pagina 8 en 9 wordt nu beschreven hoe de literatuur voor dit artikel is geselecteerd (op basis van een systematisch literatuuronderzoek voor de scoping review van Leijten, Weisz en Gardner, 2021)

7. Op welke criteria is Tabel 1 gebaseerd? Is er naar effectgroottes gekeken? Ook hier: effect op gedrag van kind, ouder(s) of beiden? Korte en lange termijn?

De categorieën in Tabel 1 zijn gebaseerd op consistentie in de resultaten van studies die suggereren dat implementatie van het ingrediënt leidt tot significante vermindering, of significant sterkere vermindering, van gedragsproblemen bij kinderen. Deze criteria staan nu in de noot van Tabel 1. Omdat de literatuur nog zo beperkt is, is het niet goed mogelijk om hierbinnen onderscheid te maken tussen ingrediënten met kleinere versus grotere effecten. De kop van Tabel 1 maakt nu duidelijk dat is gekeken naar effecten op het gedrag van het kind.

8. Is er rekening gehouden met moderatoren in het onderzoek naar effecten, zoals kind- of ouderkenmerken?

Er is nauwelijks onderzoek gedaan naar moderatoren van de effectiviteit van individuele ingrediënten van ouderbegeleiding. Waar deze literatuur wel beschikbaar is, is deze verwerkt. Zo beschrijf ik op pagina 10 bijvoorbeeld dat er aanwijzingen zijn dat de toegevoegde waarde van een relationele benadering lijkt af te hangen van de mate van gedragsproblemen van kinderen: het combineren van relationele en leertheoretische principes lijkt effectiever bij behandeling en specifieke inzet van leertheoretische principes lijkt effectiever bij preventie (Leijten, Melendez-Torres et al., 2018).

9. De conclusie is eerder summier. Er wordt één beperking vermeld. Een meer kritische reflectie over de gehanteerde methode in de literatuurstudie zelf, of over het onderzoeksdomein naar effectiviteit in het algemeen, zou de discussie kunnen verrijken. Ook suggesties voor verder onderzoek zouden een interessante toevoeging kunnen zijn, aangezien JiO onderzoekers als lezer heeft.

Hartelijk dank voor deze suggestie. De discussie bevat nu drie kritische reflecties op de gehanteerde methode in dit artikel en suggesties voor verder onderzoek.

10. Opbouw: Graag een methodesectie toevoegen.

Gedaan. Zie ook mijn reactie op uw eerste advies.

11. Schrijfstijl: Het artikel leest vlot en de schrijfstijl is toegepast op het beoogde publiek. De referenties in de tekst volgen niet helemaal APA-versie7-stijl. Als een publicatie drie of meer auteurs heeft, geeft u in de lopende tekst alleen de eerste auteursnaam, gevolgd door “et al.” in alle citaties, ook de eerste keer dat u naar deze publicatie verwijst.

Hartelijk dank hiervoor. Ik heb de referenties in de tekst en in de tekst omgezet van APA-versie6-stijl naar APA-versie7-stijl.

12.

P. 8: ‘Het zal u mogelijk opvallen dat ...’: in een wetenschappelijke tekst zou ik de lezer niet persoonlijk aanspreken

Deze zin is verwijderd. Dat veel studies naar de effectiviteit van individuele programma-elementen relatief oud is wordt nu later in het artikel besproken als beperking.

P. 10: tikfout in 2de paragraaf: psychoeducatie

Gecorrigeerd.

P. 14: tikfout: ‘Samengevat laat de literatuur zijn’ (zijn = zien)

Gecorrigeerd.

P. 15: graag VIPP-SD voluit schrijven

Gecorrigeerd.

P. 16: 8 als ‘acht’ schrijven

Gecorrigeerd.

P. 17: 2 x ‘zien’ in zin: ‘Hoewel deze kennis nog volop in ontwikkeling is, zien we al een aantal patronen zien ontstaan’

Gecorrigeerd.

FEEDBACK REVIEWER B

1. In beide samenvattingen ontbreekt dat het artikel gericht is op ouderbegeleiding gericht op jonge kinderen.

Toegevoegd aan de eerste zin in beide samenvattingen. Dank voor deze opmerking.

2. “Onderzoek naar” en “dit onderzoek” in de laatste twee zinnen van de Nederlandstalige samenvatting zijn vaag. De Engelstalige samenvatting geeft een veel betere aanduiding van de inhoud van dit artikel. Waarom zou je deze laatste niet letterlijk vertalen? Idem voor de trefwoorden.

Hartelijk dank voor deze suggesties. De Nederlandstalige samenvatting is nu een meer letterlijke vertaling van de Engelstalige samenvatting.

3. In “Bijsluiter voor de praktijk” is sprake van “inhoud en vorm”, terecht. In de samenvatting daarvoor ging het over de implementatie. Dat is verwarrend.

Ik heb “complexe implementatie” in de samenvatting vervangen door “complexe inhoud”. (ik heb “vorm” weggelaten uit de samenvatting, omdat dit minder goed past in de lopende zin en omdat de nadruk in het artikel op de inhoud ligt)

4. In het artikel worden enkele moeilijkheden voor de praktijkwerker genoemd, die volledige implementatie van empirisch getoetste programma’s in de weg staan. Niet besproken, maar zeker zo belangrijk is dat dergelijke programma’s vaak sterk geprotocoliseerd zijn en dat het praktijkwerkers vaak niet lukt om ze volledig aan te bieden zoals voorgeschreven in het protocol. Daarbij hoort ook besproken te worden dat niet volgen van het protocol het gevaar meebrengt dat het programma niet zal werken zoals empirisch aangetoond.

Helemaal mee eens. Ik schrijf nu:

Een andere belemmering is dat geprotocolleerde programma’s door professionals soms als rigide worden ervaren en te weinig handvatten bieden voor personalisatie (Lilienfeld et al., 2003). Professionals komen hierdoor in een spagaat terecht: het is vaak niet mogelijk om volledige protocollen te volgen, maar afwijken van protocollen kan ten koste gaan van de effectiviteit van het programma.

5. “Tot slot is een nadeel van groepsprogramma’s”: zeg eerst dat deze bestaan alvorens er een nadeel van aan te duiden.

De tekst is herzien:

Tot slot wordt een deel van de empirisch ondersteunde programma’s in groepen aangeboden. Voor kleinere organisaties geldt dat niet altijd voldoende gezinnen in korte tijd instromen om geregeld nieuwe groepen te starten, waardoor ouders soms lang moeten wachten op begeleiding.

6. “Effectieve Ingrediënten van Ouderbegeleiding Identificeren”: In deze paragraaf wordt het hoofddoel van het artikel toegelicht. Echter, een mogelijk gevaar van alleen ingrediënten van effectieve interventies selecteren en aanbieden is dat de wellicht

onderzochte behandelingen hun effect mede bereiken door indicatiestelling, werking van ingrediënten in hun samenhang en de volgordelijkheid van aanbidding van ingrediënten. Dit mogelijke gevaar dient wel te worden besproken.

Het doel van dit overzicht was nadrukkelijk niet om ingrediënten van effectieve interventies te selecteren, maar om naar de effectiviteit van ingrediënten zelf te kijken. Om verwarring te voorkomen heb ik o.a. de kop van Tabel 1 aangepast.

De effectiviteit van ingrediënten wordt inderdaad mogelijk deels bepaald door hun samenhang en volgordelijkheid van aanbidding. Ik heb dit toegevoegd aan de Discussie: *Tot slot richt dit artikel zich op kennis over de effectiviteit van individuele ingrediënten, terwijl de effectiviteit van individuele ingrediënten mogelijk afhangt van de mate waarin ze in samenhang met andere ingrediënten worden aangeboden en van de volgorde waarin ze worden aangeboden.*

7. “Dit overzicht is niet uitputtend, maar bedoeld als eerste inventarisatie en startpunt voor vervolgonderzoek.” Het is onduidelijk hoe de gepresenteerde selectie tot stand is gekomen. Aan welke van de PRISMA richtlijnen is voldaan? Is de totstandkoming van het overzicht elders omvattend beschreven? Zo ja, herhaal deze hier. Zo neen, geef alsnog een afdoende beschrijving, zo veel mogelijk cf. PRISMA.

In overleg met de redactie is besloten het artikel niet volgens PRISMA richtlijnen te beschrijven, maar op pagina 8 en 9 wordt nu beschreven hoe de literatuur voor dit artikel is geselecteerd. Ik leg uit dat de selectie van studie is gebaseerd op de systematische literatuurreview van Leijten en collega's (2021), dat uit deze review alle studies over ouderbegeleiding bij gedragsproblemen zijn meegenomen, en hoe ik 'ingrediënten van ouderbegeleiding' definieer.

Ik gebruik het kopje “Totstandkoming van dit Overzicht” in plaats van “Methode”, omdat het kopje “Methoden” mogelijk teveel suggereert dat een uiteenzetting volgens PRISMA richtlijnen volgt. Om de toegankelijkheid van dit artikel voor een breed publiek te bevorderen heb ik dit soort technische aspecten van een overzichtsartikel zoveel mogelijk vermeden.

Als de redactie echter van mening is dat het kopje “Methode” beter past en/of dat eventuele aanvullende informatie nodig is, dan pas ik dit graag aan.

8. “Inhoud van Begeleiding - Theoretische oriëntatie”: In dit “resultatengedeelte” worden allerlei uitspraken gedaan. Het is soms wel, maar vaak ook niet duidelijk op welke literatuur (oorspronkelijke studies, meta-analyses) deze uitspraken gebaseerd zijn en dus hoe de validiteit ervan te toetsen is. Bijvoorbeeld: “Studies die ouders random toewijzen aan begeleiding gebaseerd op verschillende theorieën vinden vaak geen verschillen in effectiviteit, al vinden sommige studies dat bij ouderbegeleiding gebaseerd op leertheoretische principes effecten sneller zichtbaar zijn dan bij programma's gebaseerd op relationele principes (Högström, Olofsson, Özdemir, Enebrink, & Stattin, 2017).” Hierbij is niet duidelijk waar de studies te vinden zijn waarvan bevindingen in het eerste deel van de zin worden beschreven en is niet duidelijk of het artikel van Högström et al een voorbeeld is van de studies genoemd in het tweede deel van de zin, of een meta-analyse van alle daarbij relevante studies. Het artikel vraagt om een nauwkeurige controle van de uitspraken/conclusies en hun basis en een controleerbare presentatie daarvan.

Ik waardeer deze feedback. Om de leesbaarheid te vergroten had ik de dichtheid van referenties beperkt, maar ik ben het met de reviewer eens dat duidelijk moet zijn waar de uitspraken in dit artikel op zijn gebaseerd. Ik maak nu vaker gebruik van referenties in lopende zinnen en heb meer algemeen mijn uitspraken nauwkeurig gecontroleerd op waar referenties ontbreken. De zin die de reviewer terecht aanhaalt als voorbeeld is nu:

Studies die ouders random toewijzen aan begeleiding gebaseerd op verschillende theorieën vinden vaak geen verschillen in effectiviteit (bijvoorbeeld Stattin et al., 2015), al vinden sommige studies dat bij ouderbegeleiding gebaseerd op leertheoretische principes effecten sneller zichtbaar zijn dan bij programma's gebaseerd op relationele principes (Högström et al., Olofsson, Özdemir, Enebrink, & Stattin, 2017).

9. “Taxonomieën zoals die van Abraham en Michie (2008) kunnen nuttig zijn voor het kiezen van werkvormen bij ouderbegeleiding.” Deze zin is niet informatief en kan m.i. weg. De taxonomieën worden niet nader aangeduid of besproken, terwijl het artikel waarnaar verwezen wordt voor veel lezers onbereikbaar is.

Eens. Deze zin is verwijderd.

10. De vormgeving van Tabel 1 is niet adequaat. In de tabel staan nu zwarte blokken afgebeeld, waarbij de eerste kolom niet gevuld is en een sterretje in een van de blokken vrijwel wegvalt. Het lijkt mij eenvoudiger om een twee-kolommen tabel te maken met in de titel “Wetenschappelijke evidentie voor ...”, ruimte te nemen voor de component, zodat die op 1 regel kan, in de tweede kolom de mate van evidentie aangeduid (“Enige evidentie ineffectiviteit, Inconsistente evidentie effectiviteit, Enige evidentie effectiviteit, Sterke evidentie effectiviteit”) en in de tekst / voetnoot de criteria voor niveauaanduidingen van laag naar hoog.

Veel dank voor deze behulpzame tip! Tabel 1 heeft nu de geadviseerde twee kolommen: één met de inhoud van de component en één met de mate van evidentie. In de voetnoot van Tabel 1 staan de criteria voor niveauaanduidingen.

Het artikel vraagt om aandacht voor verschillende anglicismen, zoals “academische” ontwikkeling en “coercieve cycli” en typ- of grammaticale dingetjes, zoals “dysfunctionele”, “geen verschil in effectiviteit tussen interventies met huiswerkopdrachten met interventies”, “is de steekproef klein om verschillen in effectiviteit”, “dat meer sessies niet per se leidt tot meer effectiviteit”, “zien we al een aantal patronen zien ontstaan”.

Hartelijk dank voor deze opmerking. Ik heb anglicismen in de tekst gecorrigeerd. Ik heb bijvoorbeeld “academische ontwikkeling” veranderd in “schoolse vaardigheden” en “coercieve cycli” in “patronen van dwingende interactie.”

Daarnaast heb ik een aantal typ- en grammaticafouten gecorrigeerd. Excuses voor deze.

Ook de verwijzingsstijl (APA) in de tekst verdient aandacht.

De verwijzingsstijl in de tekst is omgezet naar de 7^e editie van de APA richtlijnen. Naar bronnen met meer dan twee auteurs wordt nu meteen verwezen met [naam eerste auteur] et al. [jaartal].

Daarnaast zijn sommige verwijzingen niet (Leijten et al., 2021,) in de referentielijst opgenomen of van een inconsistent jaartal voorzien (Menting et al – 2013 of 2014?).

De literatuurverwijzingen zijn gecontroleerd en waar nodig aangepast. Zo zijn Leijten et al. (2021) en Menting et al. (2013) toegevoegd. In de tekst en literatuurlijst wordt nu duidelijk dat Menting et al. (2013) en Menting et al. (2014) twee aparte bronnen zijn.

Programma's worden genoemd, vaak met hun Engelse benaming, maar zonder referentie. Twee opmerkingen daarbij: het is belangrijk dat de lezer weet waar meer informatie over deze programma's te vinden is – één referentie naar verder lezen is daarbij wel het minste. Daarnaast is het belangrijk te weten of het betreffende

programma in Nederland beschikbaar en zo mogelijk getoetst is. Hoe komt de lezer daar achter? Suggestie: Geef een of meer verwijzingen per programma, en/of verwijs naar de NJI interventies site indien van toepassing.

Ik ben het eens met de Reviewer dat dit twee belangrijk punten zijn. Bij alle programma's wordt nu verwezen naar bronnen die uitleg geven over het programma: een publicatie van de programmaontwikkelaars en informatie over het programma van het NJi.

Indien een Nederlandse naam beschikbaar is, wordt nu zowel de originele naam als de Nederlandse naam gegeven (bijv. Pittige Jaren bij Incredible Years); indien er geen Nederlandse naam beschikbaar is, wordt de originele naam gebruikt (bijv. Parent-Child Interaction Therapy). Voor beschikbaarheid van Nederlandse namen ben ik uitgegaan van de namen die het NJi hanteert.

Tweede versie van het manuscript - 21-6-2022

**Ingrediënten van Effectieve Ouderbegeleiding
bij Gedragsproblemen van Jonge Kinderen**

Dit artikel is een bewerking van een boekhoofdstuk.

Details over het boekhoofdstuk zijn bekend bij de redactie.

Aantal woorden manuscript (excl referenties en tabel): 5198

Nederlandstalige samenvatting

Om gedragsproblemen te voorkomen en behandelen wordt bij jonge kinderen ouderbegeleiding geadviseerd. Meer dan 200 randomized controlled trials en tientallen meta-analyses laten zien dat ouderbegeleiding het gedrag van ouders en kinderen succesvol kan veranderen. Maar omdat onderzochte ouderbegeleidingsprogramma's vaak relatief complexe inhoud en kosten met zich meebrengen, en doorgaans weinig handvatten bieden voor hoe professionals begeleiding kunnen aanpassen aan de behoeften van individuele gezinnen, maken veel professionals gebruik van eigen vormen van ouderbegeleiding. Recente ontwikkelingen om kenmerken van effectieve ouderbegeleiding te identificeren kunnen een brug slaan tussen empirisch ondersteunde programma's en ouderbegeleiding van hulpverleners en ouders die geen toegang hebben tot deze programma's. Dit artikel geeft een overzicht van deze ontwikkelingen en hun belangrijkste bevindingen.

Trefwoorden: gedragsproblemen; ouderbegeleiding; werkzame elementen; kernelementen.

Engelstalige samenvatting

Parenting support programs in early childhood are the recommended strategy to prevent and treat children's conduct problems. More than 200 randomized controlled trials and dozens of meta-analyses indicate their ability to successfully improve parenting and child behavior. But because many programs are complex and costly to implement, and provide limited possibilities for evidence-based personalization, most professionals and parents do not have access to these programs. Recent developments to identify the effective components of parenting programs hold promise to fill the gap between empirically supported programs and parenting support for professionals and parents who do not have access to these programs. This paper provides an overview of these developments and their main findings.

Keywords: parenting program; conduct problems; effective components; core ingredients.

Bijsluiter voor de praktijk

Dit artikel beschrijft wat we weten over effectieve ingrediënten van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen (peutertijd, kleutertijd en onderbouw basisschool). Tabel 1 geeft de inhoud van dit artikel schematisch weer. Dit artikel kan worden gebruikt door professionals in de praktijk om keuzes in de inhoud en vorm van ouderbegeleiding te onderbouwen.

Ingrediënten van Effectieve Ouderbegeleiding bij Gedragsproblemen van Jonge Kinderen

Gedragsproblemen bij kinderen kenmerken zich door dwars en opstandig gedrag, prikkelbaar en driftig gedrag, anderen opzettelijk ergeren en agressie (American Psychiatric Association, 2013). Gedragsproblemen ondermijnen het welzijn van kinderen en hun relaties met ouders en leeftijdsgenoten (Moffitt & Scott, 2008). Zonder effectieve begeleiding kunnen gedragsproblemen leiden tot verdere verstoringen in de psychologische, sociale en schoolse vaardigheden van kinderen (Campbell et al., 2000; Odgers et al., 2008). De afgelopen jaren heb ik samen met collega's van onder andere de Universiteit van [GEMASKEERD VOOR REVIEW] en de Universiteit van [GEMASKEERD VOOR REVIEW] onderzoek gedaan naar welke ingrediënten van ouderbegeleiding bijdragen aan het succesvol terugdringen van gedragsproblemen bij kinderen. Dit artikel biedt een overzicht van onze onderzoekresultaten en, aan de hand van een systematische literatuurstudie, de bredere literatuur op dit onderwerp.

Gedragsproblemen bij kinderen komen tot stand door een samenspel van aangeboren kenmerken van kinderen (o.a. temperament en executieve functies) en omgevingsinvloeden (o.a. opvoedgedrag van ouders en buurtveiligheid) (Frick & Morris, 2004; Ingoldsby & Shaw, 2002; Ogilvie et al., 2011; Sulik et al., 2015). Ouders kunnen gedragsproblemen bij kinderen onbedoeld en ongewild versterken door verstoringen in de ouder-kind relatie (bijvoorbeeld afname van ouderlijke warmte bij langdurig moeilijk gedrag van kinderen; Sulik et al., 2015), disfunctionele gedachten (bijvoorbeeld overschatting van de mate waarin kinderen hun gedrag kunnen controleren, of gebrekkig vertrouwen in ouderlijke opvoedcompetentie; Jones & Prinz, 2005) en suboptimale reacties op gedragsproblemen (bijvoorbeeld kinderen met verbaal of fysiek geweld dwingen om te gehoorzamen, of toegeven aan dwingend gedrag van kinderen) (Smith et al., 2014). Dit kan ertoe leiden dat ouders en kinderen verstrikt raken in patronen van dwingende interacties die steeds moeilijker te doorbreken zijn (Patterson, 1982).

In patronen van dwingende interactie versterken ouders en kinderen negatief dwingend gedrag in elkaar. Een voorbeeld: vader vraagt Nora om aan tafel te komen om te eten. Nora weigert, wat vader irriteert. Deze irritatie leidt tot een woedeaanval bij Nora, wat het voor vader nog moeilijker maakt om rustig en standvastig te blijven. Als vader besluit om toe te geven aan Nora's wens om niet aan tafel te komen, beloont hij de woedeaanval van Nora, die leert dat ze met een woedeaanval kan krijgen wat ze wil (operante leertheorie;

Skinner, 1950). Maar toegeven werkt ook voor vader belonend, omdat Nora hierdoor tijdelijk weer rustig en tevreden is; Nora krijgt immers haar zin. Dit vergroot de kans dat Nora in de toekomst vaker een woedeaanval zal inzetten en vader vaker zal toegeven. Als vader zich bewust is van dit risico en wil voorkomen dat hij toegeeft aan Nora's woedeaanval, ziet hij wellicht geen andere mogelijkheid om Nora aan tafel te krijgen dan dreigen met straf of met verbaal of fysiek geweld. Maar ook met deze reactie van vader raken Nora en vader verder verstrikt in hun patroon van negatieve en dwingende interactie. Nora leert van vader dat je met dreigen en geweld kunt krijgen wat je wil (sociale leertheorie; Bandura & Walters, 1963) en vader leert dat als hij Nora wil laten gehoorzamen, hij hard moet optreden (operante leertheorie, Skinner, 1950). Dit vergroot de kans dat Nora in de toekomst dreiging en geweld zal inzetten als ze iets wil en dat vader vaker hard zal optreden als hij Nora wil laten gehoorzamen.

Ouderbegeleiding bij Gedragsproblemen

Omdat ouders een belangrijke rol spelen in de instandhouding en verdere ontwikkeling van gedragsproblemen, wordt voor de preventie en behandeling van gedragsproblemen ouderbegeleiding geadviseerd (de Lange et al., 2018). De term ouderbegeleiding wordt in dit artikel gebruikt als verzamelnaam voor verschillende manieren waarop ouders met kinderen met gedragsproblemen worden begeleid, van individuele oudergesprekken tot geprotocolleerde groepstrainingen. Ouderbegeleiding wordt vooral geadviseerd bij jongere kinderen met gedragsproblemen—kinderen in peutertijd, kleutertijd en onderbouw van de basisschool. Bij oudere kinderen met gedragsproblemen is het vaak nodig om het kind zelf en de bredere omgeving te betrekken (McCart et al., 2006).

Ouderbegeleiding richt zich vaak op het versterken van de ouder-kind relatie en het sturen van het gedrag van kinderen met behulp van leertheoretische principes (Weisz & Kazdin, 2015). Deze gecombineerde benadering met relationele en leertheoretische ingrediënten is ontwikkeld door Constance Hanf in de tweede helft van de 20^e eeuw en wordt toegepast in de meeste empirisch ondersteunde ouderbegeleidingsprogramma's voor gedragsproblemen bij kinderen (Kaehler et al., 2016).

Deze programma's bestaan uit geprotocolleerde sessies met als doel het vergroten van kennis van ouders over de ontwikkeling van kinderen (bijvoorbeeld welk gedrag past bij het ontwikkelingsniveau van het kind), het versterken van adaptieve gedachten (bijvoorbeeld ouderlijke gevoelens van zelf-effectiviteit in het beïnvloeden van het gedrag van kinderen) en

het sturen van gedrag van kinderen middels differentiële bekrachtiging (het belonen van gewenst gedrag en het voorkomen van beloning van ongewenst gedrag) (Weisz & Kazdin, 2010). Veel programma's maken hierbij gebruik van standaard gedragsveranderingstechnieken zoals modeling en rollenspelen (Abraham & Michie, 2008). Sommige programma's worden individueel aangeboden (bijvoorbeeld Parent-Child Interaction Therapy; Zisser & Eyberg, 2010; <https://www.nji.nl/interventies/parent-child-interaction-therapy-pcit>), andere programma's in groepsverband (bijvoorbeeld Incredible Years, in Nederland ook wel bekend onder de naam Pittige Jaren; Webster-Stratton & Reid, 2010; <https://www.nji.nl/interventies/incredible-years>).

Er is veel onderzoek gedaan naar de effectiviteit van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen. Meer dan 200 *randomized controlled trials* en tientallen meta-analyses laten zien dat deze programma's het gedrag van ouders en kinderen positief kunnen beïnvloeden (Leijten et al., 2019; Menting et al., 2013; Mingeback et al., 2018). We zien deze effecten voor verschillende programma's en voor verschillende culturele groepen in Nederland en Vlaanderen (Abrahamse et al., 2016; Braet et al., 2009; Leijten et al., 2017; Menting et al., 2014). Effecten blijven in veel gevallen ook in de maanden en jaren na afloop van de begeleiding bestaan (van Aar et al., 2017).

Veel gezinnen met gedragsproblemen ontvangen echter geen empirisch ondersteunde ouderbegeleidingsprogramma's (Weisenmuller & Hilton, 2021). Deze programma's eisen vaak een betaalde training van professionals en kosten voor trainingsmateriaal. Veel organisaties kunnen dit niet betalen. Gelukkig is het materiaal van steeds meer programma's vrij verkrijgbaar (bijvoorbeeld Behavioral Parent Training Groningen–Groep; Van den Hoofdakker et al., 2007; <https://www.nji.nl/interventies/behavioral-parent-training-groningen-groep-bptg-g>). Een andere belemmering is dat geprotocolleerde programma's door professionals soms als rigide worden ervaren en te weinig handvatten bieden voor personalisatie (Lilienfeld et al., 2003). Professionals komen hierdoor in een spagaat terecht: het is vaak niet mogelijk om volledige protocollen te volgen, maar afwijken van protocollen kan ten koste gaan van de effectiviteit van het programma. Tot slot wordt een deel van de empirisch ondersteunde programma's in groepen aangeboden. Voor kleinere organisaties geldt dat niet altijd voldoende gezinnen in korte tijd instromen om geregeld nieuwe groepen te starten, waardoor ouders soms lang moeten wachten op begeleiding. Veel organisaties bieden daarom individuele ouderbegeleiding waarbij de inhoud soms gedeeltelijk en soms niet is geprotocolleerd.

Om professionals in staat te stellen ouderbegeleiding te baseren op de best beschikbare wetenschappelijke evidentie over wat werkt bij ouderbegeleiding, is het belangrijk niet alleen onderzoek te doen naar de effectiviteit van complete ouderbegeleidingsprogramma's—hierover is immers al veel bekend, maar ook naar de kenmerken van effectieve ouderbegeleiding. Weten dat programma X gedragsproblemen kan verminderen is vooral zinvol als professionals programma X ook daadwerkelijk kunnen en zullen gebruiken. Weten wat de effectieve ingrediënten zijn van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen (zoals toegepast in programma X, maar ook toegepast kan worden in andere begeleidingsvormen) stelt professionals in staat deze ingrediënten in te zetten in de begeleiding van hun gezinnen, ongeacht of zij hiervoor een specifiek programma gebruiken of niet.

Totstandkoming van dit Overzicht

Voor dit artikel is gebruikgemaakt van de systematische literatuurreview van Leijten en collega's (2021). Zij hebben de literatuur over de effectiviteit van individuele ingrediënten van psychosociale interventies in kaart gebracht. Voor dit artikel zijn uit deze review de studies geselecteerd die specifiek hebben gekeken naar de rol van individuele ingrediënten van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen. Hierbij is gekeken naar de invloed van deze ingrediënten op vermindering van gedragsproblemen van kinderen op korte en, indien beschikbaar, langere termijn.

Er waren geen aanvullende inclusie of exclusiecriteria. Zo zijn alle typen studies, ongeacht studiedesign, meegenomen. De reden hiervoor is dat verschillende studiedesigns complementair zijn: ze hebben elk voor- en nadelen, waardoor meerdere typen designs nodig zijn om te begrijpen welke ingrediënten bijdragen aan effectieve ouderbegeleiding bij gedragsproblemen. Een veelgebruikte manier is bijvoorbeeld toetsen of aanwezigheid van het ingrediënt in de interventie samenhangt met effectiviteit van de interventie (Leijten, Weisz et al., 2021). Met andere woorden: Zijn interventies *met* dit ingrediënt effectiever dan interventies *zonder* dit ingrediënt? Deze methode wordt vaak toegepast in meta-analyses die de effectiviteit van interventies met verschillende ingrediënten vergelijken (Kaminski et al., 2018; Leijten et al., 2019). Een andere manier is het experimenteel manipuleren van de aanwezigheid van een ingrediënt in een interventie en het effect hiervan op de effectiviteit van de interventie onderzoeken. Met andere woorden: Leidt implementatie van dit ingrediënt tot effectieve(re) interventie? Deze methode wordt vaak toegepast in experimentele studies (Leijten et al., 2016).

Ik definieer ingrediënten van ouderbegeleiding als individuele elementen van de begeleiding waarvan verwacht wordt dat ze een unieke bijdrage leveren aan het verminderen van de gedragsproblemen van kinderen. Ingrediënten kunnen betrekking hebben op (i) de inhoud van de begeleiding, zoals de technieken die ouders leren om gedrag van kinderen te sturen, (ii) werkvormen, zoals video's of rollenspelen, en (iii) de structuur van de begeleiding, zoals individuele of groep sessies. In de internationale literatuur wordt ook wel gesproken van 'active components' (Leijten, Weisz et al., 2021) 'elements of therapeutic change' (Institute of Medicine, 2015) en 'kernals' (Embry & Biglan, 2008).

Inhoud van Ouderbegeleiding

Theoretische oriëntatie

Ouderbegeleiding baseert zich op verschillende theorieën over hoe ouders de ontwikkeling van gedragsproblemen beïnvloeden. Ouderbegeleiding gebaseerd op leertheoretische principes leert ouders hoe ze gedrag van hun kind kunnen sturen middels differentiële bekrachtiging: het belonen van gewenst gedrag (bijvoorbeeld met complimenten of een beloningssysteem) en het uitblijven van een beloning of negatieve gevolgen voor ongewenst gedrag (bijvoorbeeld negeren van ongewenst gedrag in plaats van toegeven aan wat het kind wil). Ouderbegeleiding gebaseerd op relationele perspectieven leert ouders hoe ze de relatie met hun kind kunnen versterken, door alert te zijn op de behoeften van hun kind en hier responsief en autonomie ondersteunend op te reageren. Ouderbegeleiding gebaseerd op cognitieve principes leert ouders zich bewust te zijn van hoe gedachten over hun kind en over zichzelf bepalen hoe zij reageren op hun kind en richten zich bijvoorbeeld op het versterken van gevoelens van opvoedcompetentie of het verminderen van gedachten over wie schuld heeft aan het gedrag van het kind.

Ouderbegeleiding gebaseerd op elk van deze principes kan effectief zijn (Havighurst et al., 2010; Mouton et al., 2018; Ogden & Hagen, 2008). Studies die ouders willekeurig toewijzen aan begeleiding gebaseerd op verschillende theorieën vinden vaak geen verschillen in effectiviteit (bijvoorbeeld Stattin et al., 2015), al vinden sommige studies dat bij ouderbegeleiding gebaseerd op leertheoretische principes effecten sneller zichtbaar zijn dan bij programma's gebaseerd op relationele principes (Högström et al., 2017). Maar hoewel studies zijn gedaan naar programma's gebaseerd op elk van de drie principes, is de evidentie het meest robuust voor programma's gebaseerd op leertheoretische principes (bijvoorbeeld Behavioral Parent Training Groningen–Groep) of programma's die leertheoretische principes

combineren met relationale principes (bijvoorbeeld Incredible Years en Parent-Child Interaction Therapy). Naar deze programma's zijn de meeste studies gedaan en de resultaten van deze studies zijn het meest consistent (Leijten et al., 2019). Kennis over de effectiviteit van het veranderen van ouderlijke cognities is beperkter. Er loopt een aantal nieuwe studies naar deze benadering (bijvoorbeeld Leijten, Melendez-Torres et al., 2021), maar meer onderzoek is nodig om te weten of deze benadering unieke toegevoegde waarde heeft en welke gezinnen hier het meest van profiteren.

Twee recente bevindingen zijn hier belangrijk: allereerst zijn er aanwijzingen dat preventie en effectieve behandeling deels een andere benadering lijken te vragen. Zo lijkt het bij behandeling vooral effectief om relationele en leertheoretische principes te combineren en bij preventie om specifiek leertheoretische principes in te zetten (Leijten, Melendez-Torres et al., 2018). Ten tweede laat steeds meer onderzoek zien dat meer inhoud—het combineren van meerdere theoretische principes—niet altijd beter is. Programma's met een duidelijke focus in theoretische oriëntatie zijn gemiddeld effectiever dan programma's die zoveel mogelijk elementen van verschillende theorieën combineren (Kaminski et al., 2018; Leijten et al., 2022).

Psychoeducatie

Ouderbegeleiding start vaak met psychoeducatie: uitleg over typisch en atypisch gedrag bij kinderen en over hoe ouders en kinderen elkaars gedrag beïnvloeden. Er is weinig onderzoek gedaan naar de mate waarin aandacht voor psychoeducatie als apart element belangrijk is voor effectieve ouderbegeleiding. Twee meta-analyses vonden dat programma's met expliciete psychoeducatie niet effectiever waren dan programma's zonder expliciete psychoeducatie (Kaminski et al., 2018; Leijten et al., 2019). Mogelijk is het niet essentieel om psychoeducatie als apart element op te nemen in ouderbegeleiding en vergroten ouders ook via bijvoorbeeld gesprekken over de voor- en nadelen van verschillende opvoedtechnieken hun kennis over de onderwerpen waar psychoeducatie zich doorgaans op richt.

Bij sommige vormen van ouderbegeleiding is psychoeducatie het primaire of enige ingrediënt. Dit zijn doorgaans korte programma's (bijvoorbeeld een of twee sessies) die kunnen worden bijgewoond door grote groepen ouders (bijvoorbeeld de Triple P seminar series; Mejía et al., 2015). Omdat dit een relatief goedkope vorm van ouderbegeleiding is, kan het een aantrekkelijke vorm zijn om in te zetten als universele preventiemaatregel, of

wanneer weinig middelen beschikbaar zijn. Onderzoek naar deze korte programma's voor psychoeducatie in verschillende landen (veelal buiten Europa) laat zien dat deze programma's effectief kunnen zijn om gedragsproblemen terug te dringen (Jordans et al., 2013; Sumargi et al., 2015). De klinische ervaring van veel professionals is echter dat persoonlijke begeleiding en oefening nodig zijn om duurzame verandering in ouder-kind interacties te bewerkstelligen, in elk geval in gezinnen met zwaardere problematiek (Forgatch et al., 2004).

Positieve bekrachtiging van gewenst gedrag: complimenten en beloningen

Veel programma's moedigen ouders aan om complimenten en beloningen te gebruiken om gewenst gedrag bij kinderen te versterken. Dit is gebaseerd op leertheoretische principes (Skinner, 1950) die stellen dat als gewenst gedrag wordt beloond (verbaal met een compliment of nonverbaal met bijvoorbeeld een knuffel of een stickerkaart) dit leidt tot een toename van gewenst gedrag. Twee meta-analyses laten zien dat programma's die ouders aanmoedigen om complimenten en beloningen te gebruiken om gewenst gedrag te versterken inderdaad effectiever zijn dan programma's die dit niet doen (Kaminski et al., 2008; Leijten et al., 2019). Als we echter kijken naar experimentele studies, dan zijn de bevindingen minder consistent. Meerdere experimentele studies suggereren dat complimenten geven voor gewenst gedrag ervoor zorgt dat dwars en opstandig gedrag vermindert (Leijten et al., 2016; van Aar et al., 2021). Overzichtsstudies laten echter zien dat deze effecten niet consistent zijn (Owen et al., 2012; Leijten, Gardner et al., 2018).

Hoewel dit artikel specifiek gaat over complimenten voor gewenst gedrag als onderdeel van ouderbegeleiding om gedragsproblemen te verminderen, is de bredere literatuur over de effecten van complimenten op kinderen te belangrijk om hier te negeren. Complimenten gericht op persoonlijke kwaliteiten van het kind (bijvoorbeeld “wat ben jij slim!”) of overdreven complimenten (bijvoorbeeld “dat heb je echt fantastisch goed gedaan!” in reactie op een tekening die in een paar minuten is gemaakt), hebben negatieve effecten op de emoties, motivatie en het gedrag van kinderen (Brummelman et al., 2014; Kamins & Dweck, 1999). Ook kan het averechts werken om kinderen te belonen voor gedrag waarvoor ze intrinsiek gemotiveerd zijn—in deze gevallen kunnen complimenten gewenst gedrag doen afnemen in plaats van versterken (Henderlong & Lepper, 2002; Warneken & Tomasello, 2008). Deze bevindingen laten zien dat hoewel complimenten traditioneel worden gezien als onderdeel van ‘positief opvoeden’, ze complexe gevolgen hebben die niet noodzakelijkerwijs alleen maar positief zijn. Brummelman (2020) geeft een overzicht van deze bevindingen.

Samengevat zijn er aanwijzingen dat positieve bekrachtiging van gewenst gedrag ervoor kan zorgen dat dwars en opstandig gedrag vermindert bij kinderen met gedragsproblemen, maar dat positieve bekrachtiging van gewenst gedrag ook negatieve effecten kan hebben en daarom met voorzichtigheid ingezet moet worden.

Ongewenst gedrag negeren en apart zetten ('time-out')

Ouderbegeleiding gebaseerd op leertheoretische principes richt zich op het voorkomen van bekrachtiging van dwars en opstandig gedrag. Als dwars en opstandig gedrag niet belonend is voor kinderen, zo is de gedachte, dan zullen kinderen dit gedrag steeds minder inzetten. Bij negeren reageren ouders niet op hetgeen het kind doet of vraagt. Ouders zeggen bijvoorbeeld “nee, je mag niet op mijn telefoon” en reageren vervolgens niet meer als het kind blijft vragen om de telefoon. Negeren wordt doorgaans ingezet bij mild dwars en opstandig gedrag—gedrag waarbij ingrijpen niet noodzakelijk is. Bij apart zetten (ook wel bekend als ‘time-out’) halen ouders het kind uit de situatie waarin het dwars en opstandig gedrag voorkwam (bijvoorbeeld een ruzie met broer of zus om speelgoed). Ouders kunnen kinderen hierbij bijvoorbeeld voor een aantal minuten op een stoeltje in een andere kamer zetten. Deze procedure, zo is de gedachte, voorkomt dat het kind beloond wordt voor dwars en opstandig gedrag (bijvoorbeeld als speelgoed succesvol wordt afgepakt) en ouder en kind krijgen gelegenheid om elk hun eigen emoties te reguleren. Time-out wordt doorgaans geadviseerd bij agressie en andere vormen van gedrag waarbij ingrijpen noodzakelijk is (Webster-Stratton & Reid, 2010).

Wetenschappelijk bewijs voor de effectiviteit van apart zetten om gehoorzaamheid bij kinderen te vergroten is relatief sterk. Meta-analyses laten zien dat ouderbegeleidingsprogramma’s die gebruikmaken van apart zetten effectiever zijn dan ouderbegeleidingsprogramma’s die geen gebruikmaken van apart zetten (Kaminski et al., 2008), vooral voor kinderen met ernstigere gedragsproblemen (Leijten et al., 2019). Daarnaast laten experimentele studies zien dat apart zetten een effectieve techniek is om dwars en opstandig gedrag te verminderen (Leijten, Gardner et al., 2018). Van alle inhoudelijke ingrediënten van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen is apart zetten misschien wel het best onderzocht, inclusief verschillende manieren waarop ouders dit kunnen inzetten (Bean & Roberts, 1981; Roberts, 1988). Belangrijk om bij het onderzoek naar apart zetten op te merken, is dat dit onderzoek zich doorgaans specifiek richt op gehoorzaamheid van kinderen. Dit onderzoek beantwoordt niet de vraag of apart zetten in het algemeen een ‘goede’ opvoedtechniek is en sommige wetenschappers, professionals en

ouders vragen zich af of apart zetten in sommige situaties schadelijk kan zijn voor kinderen (Riley et al., 2017; Siegel & Bryson, 2014). Als het doel van ouderbegeleiding echter is om de gehoorzaamheid van kinderen met gedragsproblemen te laten toenemen, dan kan zorgvuldige toepassing van apart zetten hiervoor zeer effectief zijn. Dadds en Tully (2019) geven een overzicht van de verschillende perspectieven op apart zetten.

Het wetenschappelijk bewijs voor de effectiviteit van negeren om dwars en opstandig gedrag te verminderen is beperkter. Een meta-analyse vond dat ouderbegeleidingsprogramma's die gebruikmaken van negeren niet effectiever zijn dan ouderbegeleidingsprogramma's die geen gebruikmaken van negeren (Leijten et al., 2019). Andere meta-analyses die in dit artikel worden besproken hebben negeren niet onderzocht als apart ingrediënt. Experimentele studies laten zien dat negeren effectief is om gehoorzaamheid bij kinderen te versterken (Reid et al., 1999; Leijten, Gardner et al., 2018), maar naar negeren is minder onderzoek gedaan dan naar apart zetten.

Duidelijk instructies

Een soms minder zichtbaar maar veelgebruikt ingrediënt van ouderbegeleiding is het geven van duidelijke instructies aan kinderen. Deze techniek is onderdeel van 'proactief opvoeden'—technieken die ouders kunnen inzetten om dwars en opstandig gedrag te voorkomen, in plaats van technieken die ouders kunnen inzetten als dwars en opstandig gedrag zich voordoet. Het uitgangspunt bij deze techniek is dat hoe ouders instructies formuleren van invloed is op hoe kinderen de instructie interpreteren, ervaren en hierop reageren. Ouderbegeleidingsprogramma's adviseren ouders doorgaans om directe instructies te geven (Kaehler et al., 2016): instructies die duidelijk maken welk concreet gedrag de ouder wenst ("ik wil dat je zachtjes praat" of "leg alle legoblokjes in de doos"). Het tegenovergestelde van directe instructies zijn instructies die te algemeen zijn ("ik wil dat je normaal doet" of "zorg dat het weer netjes wordt") of kinderen vragen om iets niet te doen ("schreeuw niet zo" of "laat de legoblokjes niet rondslingeren").

Meta-analyses die de effectiviteit van ouderbegeleiding met dit element vergelijken met de effectiviteit van ouderbegeleiding zonder dit element vonden geen verschillen (Kaminski et al., 2008; Leijten et al., 2019). Een aantal experimentele studies suggereert echter dat directe instructies gehoorzaamheid inderdaad vergroten (Roberts et al., 1978). Dit is mogelijk vooral in de peuterleeftijd het geval; oudere kinderen begrijpen indirecte instructies beter (Elrod, 1987).

Kindgericht spelen

Bijna alle ouderbegeleidingsprogramma's bevatten elementen gericht op het versterken van de kwaliteit van de ouder-kind relatie. In sommige programma's zijn deze adviezen relatief algemeen: samen leuke dingen ondernemen (bijvoorbeeld spelletjes, voorlezen, muziek maken of dansen) en betrokken zijn bij de activiteiten van kinderen (meespelen met denkbeeldig spel of helpen met het bouwen met blokken of lego). In andere programma's zijn deze adviezen juist heel specifiek. Een van deze specifieke adviezen is kindgericht spelen (internationaal ook wel bekend als 'the child's game'; Kotler & McMahon, 2004) waarbij ouders in spel de leiding volgen van hun kind en het spel niet sturen, door vragen, instructies en kritiek te vermijden.

De meta-analyse van Kaminski en collega's (2008) heeft kindgericht spelen niet als apart element onderzocht. Leijten, Gardner en collega's (2018) vonden dat ouderbegeleidingsprogramma's met kindgericht spelen effectiever waren dan ouderbegeleidingsprogramma's zonder kindgericht spelen, maar alleen bij kinderen met ernstigere gedragsproblemen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de ouder-kindrelatie vooral onder druk staat in gezinnen met kinderen met ernstigere gedragsproblemen en dat deze gezinnen daarom meer baat hebben bij dit element. In universele en selectieve preventie was ouderbegeleiding met kindgericht spelen niet effectiever dan ouderbegeleiding zonder kindgericht spelen.

Bevindingen van experimentele studies zijn inconsistent. Sommige studies vinden dat kindgericht spelen gehoorzaamheid bij kinderen vergroot (Parpal, & Maccoby, 1985; Wahler & Meginnis, 1997); andere studies vinden dit alleen voor kinderen met ernstigere gedragsproblemen (Kotler & McMahon, 2004). Een studie die kindgericht spelen vergeleek met grenzen stellen en discipline (onder andere negeren), vond dat grenzen stellen en discipline effectiever was dan kindgericht spelen om gedragsproblemen te verminderen (Eisenstadt et al., 1993). Samengevat laat de literatuur zien dat kindgericht spelen effectief kan zijn, vooral voor kinderen met meer gedragsproblemen en vooral wanneer gecombineerd met gedragsmanagement.

Sociale en cognitieve vaardigheden bij kinderen versterken

Veel kinderen met gedragsproblemen lopen vast in relaties met leeftijdsgenoten en op school, wat de gedragsproblemen van kinderen kan versterken (Clark et al., 2002; Hinshaw, 1992). Ouderbegeleiding richt zich daarom soms ook op hoe ouders de bredere ontwikkeling

van hun kind kunnen stimuleren. Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat ouderbegeleiding gericht op deze bredere ontwikkeling van kinderen effectiever is dan ouderbegeleiding specifiek gericht op hoe ouders in hun eigen omgang met hun kind dwars en opstandig gedrag kunnen verminderen (Leijten et al., 2019). Kaminski en collega's (2008) vonden zelfs dat programma's met een bredere focus dan alleen directe opvoedvaardigheden minder effectief waren dan programma's met een specifiekere focus. Mogelijk gaat in deze programma's de focus op de bredere ontwikkeling van kinderen ten koste van de kernelementen in ouderbegeleiding waar gezinnen doorgaans het meeste baat bij hebben—concrete handvatten voor gedragsmanagement en, bij kinderen met ernstigere gedragsproblemen, het versterken van de ouder-kindrelatie.

Werkvormen van Begeleiding

Over welke werkvormen goed werken bij ouderbegeleiding is nog niet zoveel bekend. Hieronder bespreek ik werkvormen waarnaar in elk geval een aantal studies is gedaan.

Aanwezigheid van het kind tijdens sessies

In veel ouderbegeleidingsprogramma's zijn alleen ouders aanwezig; in sommige ouderbegeleidingsprogramma's zijn ook de kinderen zelf aanwezig. Een voorbeeld van een ouderprogramma waarin kinderen zelf aanwezig zijn is Parent-Child Interaction Therapy. Ouders worden in dit programma via een oortje live gecoacht in het omgaan met hun kind. Dit maakt het mogelijk makkelijker voor ouders om dezelfde technieken thuis toe te passen. De meta-analyse van Kaminski en collega's (2008) vond dat programma's waarin ouders tijdens sessies met hun kind oefenden inderdaad effectiever waren dan programma's waarbij kinderen niet aanwezig waren. Bijna alle studies in de meta-analyse van Kaminski en collega's waren studies naar Parent-Child Interaction Therapy, en dit waren doorgaans kleinere studies en van wisselende kwaliteit, wat het moeilijk maakt om in te schatten of de toegevoegde waarde van de aanwezigheid van het kind tijdens sessies ook voor andere programma's werkt. Naar mijn weten zijn er geen experimentele studies gedaan waarbij een directe vergelijking is gemaakt tussen wel of niet oefenen met het kind tijdens sessies.

Rollenspel

Nieuwe vaardigheden oefenen, in plaats van alleen bespreken, ondersteunt de ontwikkeling van deze vaardigheden (Biggs, 1999). In rollenspelen oefenen met nieuwe technieken is daarom onderdeel van veel ouderbegeleidingsprogramma's. Evidentie voor de toegevoegde waarde van rollenspel in ouderbegeleiding bij gedragsproblemen is inconsistent.

Sommige studies vinden dat rollenspel niet effectiever is dan andere technieken (bijvoorbeeld het bekijken van video's die de techniek illustreren) (Kaminski et al., 2008; O'Dell et al., 1980); andere studies vinden dat sommige ouders meer profiteren van ouderbegeleiding met rollenspel dan van alleen lezen en spreken over technieken (Knapp, & Deluty, 1989).

Video's als voorbeeld en feedback

Video's worden op meerdere manieren ingezet bij ouderbegeleiding. Sommige programma's gebruiken algemene video's als voorbeeld om te illustreren wat de effecten van verschillende opvoedtechnieken op het gedrag van kinderen zijn (bijvoorbeeld Incredible Years); andere programma's gebruiken video-opnames van gezinnen zelf om ouders gepersonaliseerde feedback te even op de omgang met hun kind (Bijvoorbeeld Video-feedback Intervention to Promote Positive Parenting; VIPP-SD; van Zeijl et al., 2006; <https://www.nji.nl/interventies/video-feedback-intervention-to-promote-positive-parenting-and-sensitive-discipline>). Experimenteel onderzoek laat zien dat voor het leren van opvoedtechnieken voorbeeldvideo's effectiever zijn dan schriftelijk materiaal (Flanagan et al., 1979; O'Dell et al., 1979; Webster-Stratton et al., 1988), hoewel niet alle studies dit bevestigen (O'Dell et al., 1980). Een studie waarin individuele videofeedback werd toegevoegd aan het Incredible Years programma vond dat deze video's de effectiviteit van Incredible Years op het gedrag van ouders verbeterden (Phaneuf & McIntyre, 2007). Het gebruik van video's als voorbeeld of voor feedback kan de effectiviteit van ouderbegeleiding dus versterken.

Huiswerk

Omdat geregeld oefenen belangrijk is voor gedragsverandering (Biggs, 1999), is huiswerk vaak onderdeel van ouderbegeleiding. Hierbij worden ouders gevraagd om thuis te oefenen met nieuwe technieken, en om hier reflectieopdrachten over te maken. Sommige studies laten zien dat ouders die trouw hun huiswerk maken, meer profiteren van ouderbegeleiding (Clarke et al., 2015; Högstöm et al., 2015). We weten echter niet of meer profiteren een gevolg is van huiswerk maken, of dat ouders die merken dat ze profiteren van de begeleiding meer gemotiveerd zijn om huiswerk te maken. Kaminski en collega's (2008) vonden geen verschil in effectiviteit tussen interventies met huiswerkopdrachten met interventies zonder huiswerkopdrachten. Experimentele studies die huiswerk als onderdeel van ouderbegeleiding manipuleren bestaan naar mijn weten niet. Het lijkt daarom aannemelijk dat het maken van huiswerk, als indicator van geregeld thuis oefenen met

nieuwe opvoedtechnieken, helpt bij het veranderen van de gezinsdynamiek, maar hard bewijs ontbreekt. Mogelijk hangt de mate waarin ouders thuis oefenen met technieken uit de ouderbegeleiding af van meer dan alleen huiswerk.

Structuur van Begeleiding

Aantal sessies

Er zijn aanwijzingen dat kortere ouderbegeleiding met minder sessies effectiever kan zijn dan langere ouderbegeleiding met meer sessies. Deze aanwijzingen komen van meta-analyses die de effectiviteit vergelijken van kortere en langere ouderbegeleiding om ouderlijke sensitiviteit te versterken (Bakermans-Kranenburg et al., 2003), om kindermishandeling terug te dringen (van der Put et al., 2018) en video-feedback om opvoedgedrag in het algemeen te versterken (Fukkink, 2008). Specifiek voor kinderen met gedragsproblemen weten we dat minder dan acht sessies voldoende kan zijn voor betekenisvolle effecten (Tully & Hunt, 2016). Er zijn ook experimentele studies die ouders willekeurig hebben toegewezen aan kortere versus langere ouderbegeleiding. Deze studies laten doorgaans zien dat kortere begeleiding niet meer of minder effectief is dan langere begeleiding (Berkovits et al., 2010; Nixon et al., 2004). Directe vergelijkingen van het aantal sessies binnen studies zijn echter schaars en vaak is de steekproef klein om verschillen in effectiviteit tussen kortere en langere begeleiding te ontdekken. Het minimaal aantal sessies is dus niet bekend, en verschilt ongetwijfeld per gezin, maar we weten op basis van de bredere literatuur dat meer sessies niet per se leidt tot meer effectiviteit. Juist relatief korte en gefocuste begeleiding met heldere doelstellingen lijkt de meeste kans van slagen hebben.

Individuele- of groepsbegeleiding

Er is geen consistent bewijs dat individuele of groepsbegeleiding effectiever is. Er zijn studies die suggereren dat individuele begeleiding effectiever is (Eyberg & Matarazzo, 1980; Lundahl et al, 2006), studies die suggereren dat individuele programma's niet of zeer beperkt effectiever zijn (Dretzke et al., 2009; Niec et al., 2016; Sutton, 1992) en studies die suggereren dat groepsbegeleiding effectiever is (Pevsner, 1982; Webster-Stratton, 1990). Er is dus geen hard bewijs dat een van beide benaderingen superieur is ten opzichte van de ander.

Online programma's

Steeds meer ouderbegeleidingsprogramma's maken gebruik van digitale middelen om ouders te bereiken. Dit varieert van ouderbegeleiding via videobellen tot programma's die

ouders zonder begeleiding online doorlopen tot websites of apps met tips of opdrachten (zie Canário et al., 2022, voor een overzicht). Onderzoek laat zien dat online ouderbegeleiding een goed alternatief kan zijn voor traditionele begeleidingsvormen en dat op deze manier mogelijk meer gezinnen bereikt kunnen worden (Spencer et al., 2020; Thongseiratch et al., 2020)—juist ook gezinnen die door de hulpverlening soms moeilijk bereikt worden (Harris et al., 2020). Goede begeleiding blijft hierbij belangrijk: ouders profiteren vooral van ondersteuning als zij hierbij ondersteund worden door een professional (Kling et al., 2010; Morawska & Sanders, 2006).

Discussie en Conclusie

Het doel van dit artikel was het samenvatten van wetenschappelijke kennis over effectieve ingrediënten van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen. Hoewel deze kennis nog volop in ontwikkeling is, zien we al een aantal patronen ontstaan. Zo lijkt de toegevoegde waarde van sommige elementen van ouderbegeleiding (bijvoorbeeld het versterken van de ouder-kind begeleiding) af te hangen van de ernst van gedragsproblemen, is minder begeleiding (in termen van inhoud en aantal sessies) soms beter dan meer begeleiding en zijn online programma's een goed alternatief voor traditionele programma's, mits ouders goed worden begeleid. Tabel 1 geeft de kennis uit dit artikel schematisch weer.

Een belangrijke kanttekening bij dit artikel is dat specifiek is gekeken naar ingrediënten van ouderbegeleiding om gedragsproblemen bij jonge kinderen terug te dringen. Voor ouderbegeleiding voor andere doeleinden (bijvoorbeeld bij gehechtheidsproblemen of internaliserende problemen bij kinderen) zijn mogelijk weer andere ingrediënten van belang. Een andere kanttekening is dat hoewel de inhoud van dit artikel is gebaseerd op een systematische literatuurstudie, het artikel waarschijnlijk ook kennis mist. Niet alleen praktijkkennis die niet gedocumenteerd is in de wetenschappelijke literatuur, maar ook wetenschappelijke kennis die relevant is om effectieve ingrediënten van ouderbegeleiding te identificeren, maar niet als zodanig gedocumenteerd is. Tot slot richt dit artikel zich op kennis over de effectiviteit van individuele ingrediënten, terwijl de effectiviteit van ingrediënten mogelijk afhangt van de mate waarin ze in samenhang met andere ingrediënten worden aangeboden en van de volgorde waarin ze worden aangeboden.

Een belangrijke richting voor vervolgonderzoek is het vergaren van kennis over onder welke omstandigheden kansrijke ingrediënten van ouderbegeleiding daadwerkelijk leiden tot verbeteringen in het gedrag van kinderen. We weten inmiddels dat zelfs de meest effectieve

programma's niet voor alle gezinnen werken. Dit geldt ongetwijfeld ook voor de meest kansrijke ingrediënten. Het uiteindelijke doel van onze zoektocht is dan ook niet de identificatie van de 'beste' ingrediënten, maar kennis over wanneer welk ingrediënt moet worden ingezet om de kans op succesvolle veranderingen in het gedrag en welzijn van individuele kinderen te vergroten. Dit vraagt om integratie van interventieonderzoek en fundamenteel onderzoek naar de relevantie en maakbaarheid van risico- en beschermingsfactoren in verschillende gezinnen.

Dankwoord

Dit artikel is mede mogelijk gemaakt door financiering van ZonMw [GEMASKEERD VOOR REVIEW] en NWO [GEMASKEERD VOOR REVIEW].

Referenties

- Aar, J. van, Leijten, P., Orobio de Castro, B., & Overbeek, G. (2017). Sustained, fade-out or sleeper effects? A multilevel meta-analysis of parenting interventions for disruptive child behavior. *Clinical Psychology Review, 51*, 153–163. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2016.11.006>
- Aar, J. van, Leijten, P., Overbeek, G., Thomaes, S., & Rothman, A. J. (2021). Does setting goals enhance parenting intervention effects? A field experiment. *Behavior Therapy, 52*, 418–429. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2020.05.004>
- Abraham, C., & Michie, S. (2008). A taxonomy of behavior change techniques used in interventions. *Health Psychology, 27*, 379–387. <https://doi.org/10.1037/0278-6133.27.3.379>
- Abrahamse, M. E., Junger, M., Wouwe, M. A. van, Boer, F., & Lindauer, R. J. (2016). Treating child disruptive behavior in high-risk families: A comparative effectiveness trial from a community-based implementation. *Journal of Child and Family Studies, 25*, 1605–1622. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0322-4>
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5e druk). APA
- Bakermans-Kranenburg, M. J., IJzendoorn, M. H. van, Juffer, F. (2003). Less is more: Meta-analyses of sensitivity and attachment interventions in early childhood. *Psychological Bulletin, 129*, 195–215. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.2.195>
- Bandura, A. & Walters, R. H. (1963). *Social learning and personality development*. Holt, Rinehart and Winston.

- Bean, A. W., Roberts, M. W. (1981). The effect of time-out release contingencies on changes in child noncompliance. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 9, 95–105.
<https://doi.org/10.1007/BF00917860>
- Berkovits, M. D., O'Brien, K. A., Carter, C. G., Eyberg, S. M. (2010). Early identification and intervention for behavior problems in primary care: A comparison of two abbreviated versions of parent-child interaction therapy. *Behavior Therapy*, 41, 375–387.
<https://doi.org/10.1016/j.beth.2009.11.002>
- Biggs, J. (1999). What the student does: teaching for enhanced learning. *Higher Education Research & Development*, 18, 57–75. <https://doi.org/10.1080/0729436990180105>
- Braet, C., Meerschaert, T., Merlevede, E., Bosmans, G., Leeuwen, K. van, & Mey, W. de (2009). Prevention of antisocial behaviour: Evaluation of an early intervention programme. *European Journal of Developmental Psychology*, 6, 223–240.
<https://doi.org/10.1080/17405620601033194>
- Brummelman, E. (2020). *Psychological perspectives on praise*. Routledge.
- Brummelman, E., Thomaes, S., Orobio de Castro, B., Overbeek, G., Bushman, B. J. (2014). “That’s not just beautiful—that’s incredibly beautiful!” The adverse impact of inflated praise on children with low self-esteem. *Psychological Science*, 25, 728–735.
<https://doi.org/10.1177/0956797613514251>
- Campbell, S. B., Shaw, D. S., & Gilliom, M. (2000). Early externalizing behavior problems: toddlers and preschoolers at risk for later maladjustment. *Development and Psychopathology*, 12, 467–488. <https://doi.org/10.1017/s0954579400003114>
- Canário, A. C., Byrne, S., Creasey, N., Kodyšová, E., Kömürçü Akik, B., Lewandowska-Walter, A., Modić Stanke, K., Pečnik, N., & Leijten, P. (2022). The use of information and communication technologies in family support across Europe: A narrative review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 1488–1500.
<https://doi.org/10.3390/ijerph19031488>
- Clarke, A. T., Marshall, S. A., Mautone, J. A., Soffer, S. L., Jones, H. A., Costigan, T. E., Patterson, A., Jawad, A. F., & Power, T. J. (2015). Parent attendance and homework adherence predict response to a family–school intervention for children with ADHD. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 44, 58–67.
<https://doi.org/10.1080/15374416.2013.794697>

- Clark, C., Prior, M., & Kinsella, G. (2002). The relationship between executive function abilities, adaptive behaviour, and academic achievement in children with externalising behaviour problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *43*, 785–796. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00084>
- Dadds, M. R., & Tully, L. A. (2019). What is it to discipline a child: What should it be? A reanalysis of time-out from the perspective of child mental health, attachment, and trauma. *American Psychologist*, *74*, 794–808. <https://doi.org/10.1037/amp0000449>
- Dretzke, J., Davenport, C., Frew, E., Barlow, J., Stewart-Brown, S., Bayliss, S., Taylor, R. S., Sandercock, J., & Hyde, C. (2009). The clinical effectiveness of different parenting programmes for children with conduct problems: A systematic review of randomised controlled trials. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, *3*, 7–16. <https://doi.org/10.1186/1753-2000-3-7>
- Eisenstadt, T. H., Eyberg, S., McNeil, C. B., Newcomb, K., Funderburk, B. (1993). Parent-child interaction therapy with behavior problem children: Relative effectiveness of two stages and overall treatment outcome. *Journal of Clinical Child Psychology*, *22*, 42–51. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2201_4
- Elrod, M. M. (1987). Children's understanding of indirect requests. *The Journal of Genetic Psychology*, *148*, 63–70. <https://doi.org/10.1080/00221325.1987.9914537>
- Embry, D. D., & Biglan, A. (2008) Evidence-based kernels: Fundamental units of behavioral influence. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *11*, 75–113. <https://doi.org/10.1007/s10567-008-0036-x>
- Eyberg, S. M., & Matarazzo, R. G. (1980). Training parents as therapists: A comparison between individual parent-child interaction training and parent group didactic training. *Journal of Clinical Psychology*, *36*, 492–499. <https://doi.org/10.1002/jclp.6120360218>
- Flanagan, S., Adams, H. E., Forehand, R. (1979). A comparison of four instructional techniques for teaching parents to use time-out. *Behavior Therapy*, *10*, 94–102. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(79\)80012-X](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(79)80012-X)
- Forgatch, M. S., Bullock, B. M., Patterson, G. R., & Steiner, H. (2004). From theory to practice: Increasing effective parenting through role play. The Oregon Model of Parent Management Training (PMTO). In H. Steiner, K. Chang, J. Lock, J. Wilson (eds.).

- Handbook of mental health interventions in children and adolescents: An integrated development approach (pp. 782– 813). Jossey-Bass.
- Frick, P. J., & Morris, A. S. (2004). Temperament and developmental pathways to conduct problems. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 33*, 54–68.
https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP3301_6
- Fukkink, R. G. (2008). Video feedback in widescreen: A meta-analysis of family programs. *Clinical Psychology Review, 28*, 904–916. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2008.01.003>
- Harris, M., Andrews, K., Gonzalez, A., Prime, H., & Atkinson, L. (2020). Technology-assisted parenting interventions for families experiencing social disadvantage: A meta-analysis. *Prevention Science, 21*, 714–727. <https://doi.org/10.1007/s11121-020-01128-0>
- Havighurst, S. S., Wilson, K. R., Harley, A. E., Prior, M. R., & Kehoe, C. (2010). Tuning in to kids: Improving emotion socialization practices in parents of preschool children—findings from a community trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 51*, 1342–1350. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2010.02303.x>
- Henderlong, J., & Lepper, M. R. (2002). The effects of praise on children's intrinsic motivation: A review and synthesis. *Psychological Bulletin, 128*, 774–795.
<https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.5.774>
- Hinshaw, S. P. (1992). Externalizing behavior problems and academic underachievement in childhood and adolescence: causal relationships and underlying mechanisms. *Psychological Bulletin, 111*, 127–155. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.111.1.127>
- Högström, J., Enebrink, P., Melin, B., & Ghaderi, A. (2015). Eighteen-month follow-up of internet-based parent management training for children with conduct problems and the relation of homework compliance to outcome. *Child Psychiatry and Human Development, 46*, 577–588. <https://doi.org/10.1007/s10578-014-0498-7>
- Högström, J., Olofsson, V., Özdemir, M., Enebrink, P., & Stattin, H. (2017). Two-year findings from a national effectiveness trial: Effectiveness of behavioral and non-behavioral parenting programs. *Journal of Abnormal Child Psychology, 45*, 527–542.
<https://doi.org/10.1007/s10802-016-0178-0>
- Hoofdakker, B. J. van den, Veen-Mulders, L. van der, Sytma, S., Emmelkamp, P. M., Minderaa, R. B., & Nauta, M. H. (2007). Effectiveness of behavioral parent training for children with ADHD in routine clinical practice: a randomized controlled study. *Journal*

- of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 46, 1263–1271.
<https://doi.org/10.1097/chi.0b013e3181354bc2>
- Ingoldsby, E. M., & Shaw, D. S. (2002). Neighborhood contextual factors and early-starting antisocial pathways. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 5, 21–55.
<https://doi.org/10.1023/A:1014521724498>
- Institute of Medicine (2015). *Psychosocial interventions for mental and substance use disorders: a framework for establishing evidence-based standards*. The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/19013>
- Jones, T. L., & Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, 25, 341–363.
<https://doi.org/10.1016/j.cpr.2004.12.004>
- Jordans, M. J., Tol, W. A., Ndayisaba, A., & Komproe, I. H. (2013). A controlled evaluation of a brief parenting psychoeducation intervention in Burundi. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 48, 1851–1859. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2004.12.004>
- Kaehler, L. A., Jacobs, M., & Jones, D. J. (2016). Distilling common history and practice elements to inform dissemination: Hanf-model BPT programs as an example. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 19, 236–258. <https://doi.org/10.1007/s10567-016-0210-5>
- Kamins, M. L., & Dweck, C. S. (1999). Person versus process praise and criticism: Implications for contingent self-worth and coping. *Developmental Psychology*, 35, 835–847. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.35.3.835>
- Kaminski, J. W., Valle, L. A., Filene, J. H., & Boyle, C. L. (2008) A meta-analytic review of components associated with parent training program effectiveness. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 567–589. <https://doi.org/10.1007/s10802-007-9201-9>
- Kling, Å., Forster, M., Sundell, K., & Melin, L. (2010). A randomized controlled effectiveness trial of parent management training with varying degrees of therapist support. *Behavior Therapy*, 41, 530–542. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2010.02.004>
- Knapp, P. A., & Deluty, R. H. (1989). Relative effectiveness of two behavioral parent training programs. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18, 314–322.
https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1804_4

- Kotler, J. S., & McMahon, R. J. (2004). Compliance and noncompliance in anxious, aggressive, and socially competent children: The impact of the child's game on child and maternal behavior. *Behavior Therapy, 35*, 495–512. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(04\)80029-7](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(04)80029-7)
- Lange, M. de, Matthys, W., Veld, D. de, Foolen, N., Addink, A., Menting, A., & Bastiaansen, I. (2018). *Richtlijn Ernstige gedragsproblemen voor jeugdhulp en jeugdbescherming* (2^e versie). Nederlands Jeugdinstituut
- Leijten, P., Gardner, F., Melendez-Torres, G. J., Aar, J. van, Hutchings, J., Schulz, S., Knerr, W., & Overbeek, G. (2019). Meta-analyses: Key parenting program components for disruptive child behavior. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 58*, 180–190. <http://10.1016/j.jaac.2018.07.900>
- Leijten, P., Gardner, F., Melendez-Torres, G. J., Knerr, W., & Overbeek, G. (2018). Parenting behaviors that shape child compliance: A multilevel meta-analysis. *PLOS ONE, 10*, e0204929. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0204929>
- Leijten, P., Melendez-Torres, G. J., Eradus, M., & Overbeek, G. (2021). Specificity of parenting program component effects: Relational, behavioral, and cognitive approaches to children's conduct problems. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 61*, 458–460. <http://10.1016/j.jaac.2021.11.004>
- Leijten, P., Melendez-Torres, G. J., & Gardner, F. (2022). The most effective parenting program content for disruptive child behavior: A network meta-Analysis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 63*, 132–142. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13483>
- Leijten, P., Melendez-Torres, G. J., Gardner, F., van Aar, J., Schulz, S., & Overbeek, G. (2018). Are relationship enhancement and behavior management the “Golden Couple” for reducing disruptive child behavior? Two meta-analyses. *Child Development, 89*, 1970–1982. <https://doi.org/10.1111/cdev.1305>
- Leijten, P., Raaijmakers, M. A., Orobio de Castro, B., Ban, E. van den, & Matthys, W. (2017). Effectiveness of the incredible years parenting program for families with socioeconomically disadvantaged and ethnic minority backgrounds. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 46*(1), 59–73. <https://doi.org/10.1080/15374416.2015.1038823>

- Leijten, P., Thomaes, S., Orobio de Castro, B., Dishion, T. J., & Matthys, W. (2016). What good is labeling what's good? A field experimental investigation of parental labeled praise and disruptive child behavior. *Behaviour Research and Therapy*, *83*, 134–141. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2016.09.008>
- Leijten, P., Weisz, J. R., & Gardner, F. (2021). Research strategies to discern active psychological therapy components: A scoping review. *Clinical Psychological Science*, *9*(3), 307–322. <https://doi.org/10.1177/2167702620978615>
- Lilienfeld, S. O., Ritschel, L. A., Lynn, S. J., Cautin, R. L., & Latzman, R. D. (2013). Why many clinical psychologists are resistant to evidence-based practice: Root causes and constructive remedies. *Clinical Psychology Review*, *33*, 883–900. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2012.09.008>
- Lundahl, B., Risser, H. J., & Lovejoy, M. C. (2006). A meta-analysis of parent training: Moderators and follow-up effects. *Clinical Psychology Review*, *26*, 86–104. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2005.07.004>
- McCart, M. R., Priester, P. E., Davies, W., & Azen, R. (2006). Differential effectiveness of behavioral parent-training and cognitive-behavioral therapy for antisocial youth: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *34*, 525–541. <https://doi.org/10.1007/s10802-006-9031-1>
- Mejía, A., Calam, R., & Sanders, M. R. (2015). A pilot randomized controlled trial of a brief parenting intervention in low-resource settings in Panama. *Prevention Science*, *16*, 707–717. <https://doi.org/10.1007/s11121-015-0551-1>
- Menting, A. T. A., Orobio de Castro, B., & Matthys, W. (2013). Effectiveness of the Incredible Years parent training to modify disruptive and prosocial child behavior: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, *33*(8), 901–913. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.07.006>
- Menting, A. T. A., Orobio de Castro, B., Wijngaards-de Meij, L. D., & Matthys, W. (2014). A trial of parent training for mothers being released from incarceration and their children. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, *43*, 381–396. <https://doi.org/10.1080/15374416.2013.817310>
- Mingebach, T., Kamp-Becker, I., Christiansen, H., & Weber, L. (2018). Meta-meta-analysis on the effectiveness of parent-based interventions for the treatment of child externalizing

- behavior problems. *PLOS ONE*, *13*(9), e0202855.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0202855>
- Moffitt, T. E., & Scott, S. (2008) Conduct disorders of childhood and adolescence. In: M. Rutter, D. Bishop, D. Pine, S. Scott, J. Stevenson, E. Taylor, A. Thapar (Eds.). *Rutter's Child and Adolescent Psychiatry* (pp. 543–564). Blackwell Publishing Ltd.
- Morawska, A., Sanders, M. R. (2006). Self-administered behavioral family intervention for parents of toddlers: Part I. Efficacy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *74*, 10–19. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.74.1.10>.
- Mouton, B., Loop, L., Stiévenart, M., & Roskam, I. (2018). Confident parents for easier children: A parental self-efficacy program to improve young children's behavior. *Education Sciences*, *8*, 134–152. <https://doi.org/10.3390/educsci8030134>
- Niec, L. N., Barnett, M. L., Prewett, M., & Shanley Chatham, J. R. (2016). Group parent–child interaction therapy: A randomized control trial for the treatment of conduct problems in young children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *84*, 682–698. <https://doi.org/10.1037/a0040218>
- Nixon, R. D., Sweeney, L., Erickson, D. B., & Touyz, S. W. (2004). Parent–Child Interaction Therapy: One-and two-year follow-up of standard and abbreviated treatments for oppositional preschoolers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *32*, 263–271. <https://doi.org/10.1023/B:JACP.0000026140.60558.05>
- O'Dell, S. L., Krug, W. W., Patterson, J. N., & Faustman, W. O. (1980). An assessment of methods for training parents in the use of time-out. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, *11*, 21–25. [https://doi.org/10.1016/0005-7916\(80\)90046-4](https://doi.org/10.1016/0005-7916(80)90046-4)
- O'Dell, S. L., Mahoney, N. D., & Horton, W. G., & Turner, P. E. (1979). Media-assisted parent training: Alternative models. *Behavior Therapy*, *10*, 103–110. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(79\)80013-1](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(79)80013-1)
- Ogden, C. L., Moffitt, T. E., Broadbent, J. M., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., Poulton, R., Sears, M. R., Murray Thomson, W., & Caspi, A. (2008). Female and male antisocial trajectories: From childhood origins to adult outcomes. *Development and Psychopathology*, *20*, 673–716. <https://doi.org/10.1017/S0954579408000333>
- Ogden, T., & Hagen, K. A. (2008). Treatment effectiveness of parent management training in Norway: A randomized controlled trial of children with conduct problems. *Journal of*

- Consulting and Clinical Psychology*, 76, 607–621. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.76.4.607>
- Ogilvie, J. M., Stewart, A. L., Chan, R. C., & Shum, D. H. (2011). Neuropsychological measures of executive function and antisocial behavior: A meta-analysis. *Criminology*, 49, 1063–1107. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2011.00252.x>
- Owen, D. J., Slep, A. M., & Heyman, R. E. (2012). The effect of praise, positive nonverbal response, reprimand, and negative nonverbal response on child compliance: A systematic review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 15, 364–385. <https://doi.org/10.1007/s10567-012-0120-0>
- Parpal, M., & Maccoby, E. E. (1985). Maternal responsiveness and subsequent child compliance. *Child Development*, 56, 1326–1334. <https://doi.org/1130247>
- Patterson, G. R. (1982) Coercive family process. Castalia.
- Pevsner, R. (1982). Group parent training versus individual family therapy: An outcome study. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 13, 119–122. [https://doi.org/10.1016/0005-7916\(82\)90052-0](https://doi.org/10.1016/0005-7916(82)90052-0)
- Phaneuf, L., & McIntyre, L. L. (2007). Effects of individualized video feedback combined with group parent training on inappropriate maternal behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 40, 737–741. <https://doi.org/10.1901/jaba.2007.737-741>
- Put, C. E. van der, Assink, M., Gubbels, J., & Solinge, N. F. B. van (2018). Identifying effective components of child maltreatment interventions: a meta-analysis. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 21, 171–202. <https://doi.org/10.1007/s10567-017-0250-5>
- Reid, M. J., Walter, A. L., O'leary, S. G. (1999). Treatment of young children's bedtime refusal and nighttime wakings: A comparison of “standard” and graduated ignoring procedures. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 5–16. <https://doi.org/10.1023/A:1022606206076>
- Riley, A. R., Wagner, D. V., Tudor, M. E., Zuckerman, K. E., & Freeman, K. A. (2017). A survey of parents' perceptions and use of time-out compared to empirical evidence. *Academic Pediatrics*, 17, 168–175. <https://doi.org/10.1016/j.acap.2016.08.004>
- Roberts, M. W. (1988). Enforcing chair timeouts with room timeouts. *Behavior Modification*, 12, 353–370. <https://doi.org/10.1177/01454455880123003>

- Roberts, M. W., McMahon, R. J., Forehand, R., Humphreys, L. (1978). The effect of parental instruction-giving on child compliance. *Behavior Therapy*, 9, 793–798.
[https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(78\)80009-4](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(78)80009-4)
- Siegel, D., & Bryson, T. P. (2014). “Time-outs” are hurting your child. *Time*. September 23.
<http://time.com/3404701/disciplinetime-out-is-not-good>
- Skinner, B. F. (1950). Are theories of learning necessary? *Psychological Review*, 57, 193–216. <https://doi.org/10.1037/h0054367>
- Smith, J. D., Dishion, T. J., Shaw, D. S., Wilson, M. N., Winter, C. C., & Patterson, G. R. (2014). Coercive family process and early-onset conduct problems from age 2 to school entry. *Development and Psychopathology*, 26, 917–932.
<https://doi.org/10.1017/S0954579414000169>
- Spencer, C. M., Topham, G. L., & King, E. L. (2020). Do online parenting programs create change?: A meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 34, 364–374.
<https://doi.org/10.1037/fam0000605>
- Stattin, H., Enebrink, P., Özdemir, M., & Giannotta, F. (2015). A national evaluation of parenting programs in Sweden: The short-term effects using an RCT effectiveness design. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 83, 1069–1084.
<https://doi.org/10.1037/a0039328>
- Sulik, M. J., Blair, C., Mills-Koonce, R., Berry, D., Greenberg, M., & Family Life Project Investigators (2015). Early parenting and the development of externalizing behavior problems: Longitudinal mediation through children's executive function. *Child Development*, 86, 1588–1603. <https://doi.org/10.1111/cdev.12386>
- Sumargi, A., Sofronoff, K., & Morawska, A. (2015). A randomized-controlled trial of the Triple P-Positive Parenting Program seminar series with Indonesian parents. *Child Psychiatry and Human Development*, 46, 749–761. <https://doi.org/10.1007/s10578-014-0517-8>.
- Sutton, C. (1992). Training parents to manage difficult children: A comparison of methods. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 20, 115–139.
<https://doi.org/10.1017/S0141347300016906>

- Thongseiratch, T., Leijten, P., Melendez-Torres, G. J. (2020). Online parent programs for children's behavioral problems: A meta-analytic review. *European Child & Adolescent Psychiatry, 29*, 1555–1568. <https://doi.org/10.1007/s00787-020-01472-0>
- Tully, L. A., & Hunt, C. (2016). Brief parenting interventions for children at risk of externalizing behavior problems: A systematic review. *Journal of Child and Family Studies, 25*, 705–719. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0284-6>
- Wahler, R. G., & Meginnis, K. L. (1997). Strengthening child compliance through positive parenting practices: What works?. *Journal of Clinical Child Psychology, 26*, 433–440. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2604_12
- Warneken, F., & Tomasello, M. (2008) Extrinsic rewards undermine altruistic tendencies in 20-month-olds. *Developmental Psychology, 44*, 1785–1788. <https://doi.org/10.1037/a0013860>
- Webster-Stratton, C. (1990). Long-term follow-up of families with young conduct problem children: From preschool to grade school. *Journal of Clinical Child Psychology, 19*, 144–149. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1902_6
- Webster-Stratton, C., Kolpacoff, M., & Hollinsworth, T. (1988). Self-administered videotape therapy for families with conduct-problem children: Comparison with two cost-effective treatments and a control group. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 56*, 558–566. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.56.4.558>
- Webster-Stratton, C., & Reid, M. J. (2010). The Incredible Years Parents, Teachers, and Children Training Series: A multifaceted treatment approach for children with conduct disorders. In J.R. Weisz & A.E. Kazdin, *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents* (pp. 194–210). Guilford Press.
- Weisenmuller, C., & Hilton, D. (2021). Barriers to access, implementation, and utilization of parenting interventions: Considerations for research and clinical applications. *American Psychologist, 76*, 104–115. <https://doi.org/10.1037/amp0000613>
- Weisz, J. R., & Kazdin, A. E. (2010). *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents*. Guilford Press.

- Zeijl, J. van, Mesman, J., IJzendoorn, M. H. van, Bakermans-Kranenburg, M. J., Juffer, F., Stolk, M. N., ... & Alink, L. R. (2006). Attachment-based intervention for enhancing sensitive discipline in mothers of 1-to 3-year-old children at risk for externalizing behavior problems: a randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 74*, 994–1005. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.74.6.994>
- Zisser, A., & Eyberg, S. M. (2010). Parent-child interaction therapy and the treatment of disruptive behavior disorders. In J.R. Weisz & A.E. Kazdin, *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents* (pp. 179–193). Guilford Press.

Tabel 1 Niveau van Wetenschappelijke Evidentie voor Effectieve Ingrediënten van Ouderbegeleiding om Gedragsproblemen bij Jonge Kinderen Terug te Dringen

---

Theoretische oriëntatie

Leertheoretisch	Sterke evidentie voor effectiviteit (++)
Relationeel	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Cognitief	Enige evidentie voor effectiviteit (+)

Inhoud

Pyschoeducatie	Inconsistente evidentie (+/-)
Positieve bekrachtiging van gewenst gedrag	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Ongewenst gedrag negeren en time-out	Sterke evidentie voor effectiviteit (++)
Duidelijke instructies	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Kindgericht spelen	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Via ouders de sociale- en cognitieve vaardigheden van het kind versterken	Enige evidentie voor <u>ineffectiviteit</u> (-)

Werkvormen

Aanwezigheid kind	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
-------------------	--

Rollenspel	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Video ter voorbeeld of feedback	Sterke evidentie voor effectiviteit (++)
Huiswerk	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Structuur	
Aantal sessies	Geen evidentie dat meer sessies doorgaans effectiever is—een beperkt aantal gerichte sessies lijkt het meest effectief
Individueel of groep	Geen evidentie dat individuele begeleiding meer of minder effectief is dan groepsbegeleiding
In-person of online	Geen evidentie dat online begeleiding minder effectief is dan in-person begeleiding, mits gezinnen ook online door een professional worden begeleid

---

Noot. ++: meerdere onafhankelijke studies met bijna uitsluitend consistent bewijs voor effectiviteit; +: beperkt aantal studies met overwegend consistent bewijs voor effectiviteit; +/-: inconsistente resultaten; -: beperkt aantal studies met overwegend consistent bewijs voor ineffectiviteit.

Tweede reactie reviewer 1 - 10-9-2022

De herwerking is prima, er is rekening gehouden met de bedenkingen van de reviewers. Een mooi artikel voor JiO!

Nog enkele detailopmerkingen, meer voor de redactie (een nieuwe revisie lijkt me niet nodig):

- 14 (Parpal, & Maccoby, 1985; ...): komma weg na Parpal
- 15: Zin: "Mogelijk gaat in deze programma's de focus op de bredere ontwikkeling van kinderen ten koste van de kernelementen in ouderbegeleiding waar gezinnen doorgaans het meeste baat bij hebben—concrete handvatten voor gedragsmanagement en, bij kinderen met ernstigere gedragsproblemen, het versterken van de ouder-kindrelatie." Streepje vervangen door bijvoorbeeld 'namelijk' of tussen haakjes zetten
- 16: 'meer profiteren' vervangen door 'meer profiteren'

Tweede reactie reviewer 2 - 27-9-2022

De auteur(s) geven / geeft uitstekend antwoord op de aangedragen commentaren en hebben / heeft de tekst adequaat herzien. Ik heb geen nadere suggesties voor aanpassing meer.